

ŽIVOT I PEDAGOGIJA STJEPANA PATAKIJA (1905. BROD NA SAVI – 1953. ZAGREB) POVODOM STOTINU I DVADESETE OBLJETNICE ROĐENJA

SAŽETAK

Stjepan Pataki jedini je sveučilišni profesor koji je zadržao kontinuitet rada na studiju pedagogije Filozofskog, tj. Mudroslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od Kraljevine Jugoslavije preko Nezavisne Države Hrvatske do Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Kontinuitet svoga rada morao je platiti diskontinuitetom pristupa pedagogiji i odgoju. Bio je među tri vodeća predstavnika kulturne pedagogije u prvoj Jugoslaviji, a u drugoj Jugoslaviji postao je vodeći predstavnik socijalističke pedagogije. Bez obzira na velik doprinos pedagogiji i odgoju u oba razdoblja djelovanja, danas su njegov opus, život i rad posve zanemareni. U tekstu koji slijedi povodom 120. obljetnice rođenja analizira se doprinos Stjepana Patakija hrvatskoj pedagogiji uzimajući u obzir turbulentne (ne)prilike u kojima je djelovao.

Ključne riječi: društvene (ne)prilike, odgoj, pedagogija, Stjepan Pataki

1. UVOD

U ovom će se istraživanju analizirati život i rad Stjepana Patakija u kontekstu totalitarnih društvenih i političkih (ne)prilika njegova vremena. Na temelju takve povijesne kontekstualizacije utvrdit će se uzroci diskontinuiteta u njegovu radu. Na kraju će se holistički sintetizirati doprinos analizirane teorije razvoju pedagogije u Hrvatskoj uz utvrđivanje uzroka recentne zanemarenosti pedagogije Stjepana Patakija.

Istraživanje se temelji na kvalitativnoj metodologiji društvenih i humanističkih znanosti. Cilj istraživanja je metodom povijesne analize sa-držaja u okviru hermeneutičko-fenomenološke

strategije (13. Halmi, 2013)¹ rekonceptualizirati život i pedagoški opus Stjepana Patakija.

Analizirani su svi radovi Stjepana Patakija zajedno s velikim brojem primarnih i sekundarnih izvora koji su omogućili sagledavanje pedagoškog opusa Stjepana Patakija u okviru tadašnjih društvenih (ne)prilika.

2. FORMATIVNO RAZDOBLJE RAZVOJA

U drugom desetljeću XX. stoljeća svaki je peti Ugarin isticao svoje niže plemstvo, a svaki sedamdeseti više plemstvo. Sufiks *i* na kraju prezimena, ili *y* kao njegova rafinirana verzija, označavao je aristokratsko porijeklo poput *von*

¹ Na kraju teksta nalaze se tri poglavlja izvora i literature: 11. Bibliografija objavljenih radova Stjepana Patakija, 12. Izvori o životu i radu Stjepana Patakija i 13. Literatura. Radi bržeg i preciznijeg snalaženja, podaci o izvoru/ima i(li) literaturi na koje se poziva u tekstu navode se u zagradama tako da na početku slijedi redni broj jednog od triju spomenutih poglavlja (11., 12. ili 13) u kojem se nalazi, nakon toga – ukoliko se radi o 11. ili 13. poglavlju – slijedi prezime autora (ili početak naslova tamo gdje autora nema), zatim godina izdanja djela i na kraju je eventualno naveden broj stranice/a na koju/e se poziva. Kod poziva na izvor(e) iz 12. poglavlja u zagradi se navodi precizna decimalna klasifikacija te nakon toga navođenje (bilo decimalnog ili prostog) broja pod kojim se taj izvor navodi u grupi izvora kojoj pripada.

u Pruskoj ili *de* u Francuskoj (13. Johnston, 1993: 350). Kako je u doba Habsburške monarhije u ugarskom dijelu države posebno mjesto u državnoj službi pripadalo ugarskom nižem plemstvu, mnoge među njima državna je služba dovela i u Hrvatsku koja je u to vrijeme pod ugarskom upravom. U tom pogledu poseban je značaj imala državna željeznica kao komunikacijska kičma kojom je Ugarska preko Hrvatske izlazila na Jadransko more. Budimpeštanska vlada postavljala je ugarske službenike u Hrvatskoj na cjelokupnoj željezničkoj mreži (13. Taylor, 1990: 231).

Tako je i inženjer državnih željeznica István Pataky početkom XX. stoljeća radio u željezničkom okrugu Broda na Savi, Županiji požeškoj², komunikacijski značajnom uporištu umreženom na željezničku transversalu Budimpešta – Zagreb – Rijeka. Brod n/S imao je i veliko plovno pristanište na lijevoj obali rijeke Save, pa je u to doba ovaj grad, zahvaljujući prometnoj razvijenosti, naglo rastao. Samo u razdoblju od 1869. do 1910. godine gotovo je utrostručio broj stanovnika (3.380 : 9.142), pri čemu su uoči Prvoga svjetskog rata 2/3 stanovništva činili doseljenici. Razvijao je zanatsko-industrijsku privredu koja je osiguravala život 40% stanovnika grada, a bio je i centar tranzitne trgovine između Slavonije i Primorja, Ugarske i Bosne i Hercegovine (13. *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. VII – 1968: 225-226).

Mladi *mjernik* István Pataky oženio se mještankom Juliom Mušicki i u Brodu n/S zasnovao obitelj. Obitelj Pataky imala je troje djece: najstarijeg sina, koji je po ocu dobio ime István, godinu dana mlađu kćerku Sofiju i tri godine mlađeg sina Emila. Sin István Pataky rođen je 12. veljače 1905. godine u Brodu n/S.

Mladi Pišta, kako su ga za djetinjstva u Brodu n/S zvali, a potom čitavog života Stevo – prema kazivanjima njegove supruge (12.2.11.3., 7) – rođen je u turbulentno doba u sumraku Habsburške monarhije, u multinacionalnoj zajednici u kojoj su uz Hrvate zajedno živjeli Ugari, Srbi i pripadnici drugih naroda. Međutim, kako je cjelokupna dvojna Monarhija bila naci-

onalno netolerantna zajednica čijim je istočnim dijelom upravljala ugarska vlada instrumentima majorizacije s povlaštenim položajem Ugara nauštrb drugih naroda, u Hrvatskoj pod ugarskom upravom početkom XX. stoljeća umjesto suradnje raslo je nepovjerenje među narodima. Politika konfrontacijâ nastavljena je i nakon raspada Monarhije. U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslaviji) zaošttravani su spomenuti sukobi, pri čemu je promijenjena pozicija pojedinih naroda – dotadašnja najošttrija borba između ugarskog i hrvatskog naroda prenesena je tada na borbu između Srba i Hrvata – što će konačno krvavo okončati u Drugom svjetskom ratu. Poslijeratna Federativna Narodna Republika Jugoslavija otišla je u drugu krajnost prividnim rješavanjem nacionalnog pitanja stvaranjem administrativne ravnoteže među nacijama i nedemokratskim potiskivanjem bilo kakve rasprave o ovom problemu kao *reliktu buržoaskog društva*.

Međunacionalne tenzije dominirale su tim društvima. Povlaštena nacija kapitalizirala je svoj položaj političkim i ekonomskim beneficijama sprječavajući istovremeno ekonomsko i političko jačanje drugih nacionalnih zajednica. Bila je to karakteristika i Habsburške monarhije i Kraljevine SHS (Jugoslavije), a eskaliralo je pogromima za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Tek s uspostavom Federativne Narodne Republike Jugoslavije ekonomsko i političko pitanje razdvojeno je od nacionalnog, umjesto kojeg ideološko usmjerenje postaje pitanje svih pitanja.

U vrijeme neriješenih međunacionalnih odnosa bilo je teško živjeti u multinacionalnoj zajednici. Sva složenost životnih uvijeta obitelji Pataky zrcali se već i na nominalnog razini: Ime Istvána Patakya mlađeg mijenjano je više puta za njegova života radi promjena općih političkih i obiteljskih prilika bez bilo kakvih službenih preinaka. Bio je on *István Pataky*, ali i *Stjepan Pataky*, *Stjepan Pataki*, *Stevan Patak* i *Stevan Pataki*. Antagonizmi među narodima preneseni su na jezično područje kao izraz nacionalne i političke borbe: za Ugare on je bio *István Pataky*, za Srbe

² Današnji Slavonski Brod u Brodsko-posavskoj županiji.

Stevan Pataki, a za Hrvate Stjepan Pataki. Mijenjano mu je ime i prezime više puta i u službenim dokumentima bez njegova izbora³. Svaki oblik imena određivao je drugačiju percepciju istoga čovjeka, pa i drugačija očekivanja od njega u to vrijeme⁴.

3. ODRASTANJE I ŠKOLOVANJE

Stjepan Pataki školske 1911/12. godine upisan je u nižu pučku školu *Magyar királyi államvasutak – Kr. ugarske državne željeznice* u Brodu n/S, koja je uz hrvatski koristila i mađarski jezik. Međutim, ubrzo je obitelj Pataki zadesila tragedija. Otac István se u zimi 1913. godine prehladio na poslu u vožnji željeznicom, te malo potom preminuo. Tako je majka Julia već s 28 godina ostala udovica, a najstarije dijete Stjepan imao je tek devet godina. Ova tragedija bila je veliki šok za majku, sina Stjepana i cjelokupnu obitelj. Majka Julia se našla i u financijskim neprilikama, pa se s djecom vratila svojoj majci.

Kako je obitelj Mušicki tradicionalno bila vojnički obrazovana, tako da je Stjepanov ujak kasnije u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) bio čak i Kraljev ađutant (12.2.11.3., 7), pri čemu “u Hrvatskoj XIX. i do u drugi decenij XX. stoljeća liječnici su i oficiri bili pretežno ljudi širih vidika i opsežnije opće naobrazbe nego ostali staleži” (13. Horvat, 1982: 132), majka Julia malo nakon obiteljske tragedije donosi odluku da Stjepana prebaci u vojnu školu. Tako je Stjepan školske 1915/16. godine upisan u prvi razred *K. u. k. Militär-Unterrealsschule in Kőszeg*, odnosno vojnu pučku školu na njemačkom jeziku u ugarskom gradiću Kőszeg na granici s austrijskim dijelom Monarhije (12.2.10., 1.4.2. *Klassifikationsnachricht ...*). No Stjepanu vojska nije bila draga. Živahni dječarac nije se uklopio u stroge vojničke kanone, pa ga majka ubrzo vraća u Brod n/S i ponovno upisuje u nižu građansku pučku školu.

Školske 1915/16. godine, nakon svršene četverogodišnje pučke škole, Stjepan upisuje mje-

šovitu *Kr. realnu gimnaziju* u Brodu n/S na hrvatskom jeziku. Malo potom majka se udaje za mjesnog trgovca i kuma obitelji Mušicki Dejana Kolarovića te s djecom prelazi živjeti kod njega. Očuh Dejan bio je brižan suprug i roditelj, tako da su razvijeni skladni obiteljski odnosi (12.2.11.3., 7). Iz nove obiteljske zajednice školske 1922/23. godine Stjepan postaje abiturijent, a potom polaže ispit zrelosti u prvoj generaciji brodskih maturanata, završavajući osmogodišnje gimnazijsko obrazovanje.

Kako je očuhova želja bila da Stjepan izuči studij ekonomije, akademske 1923/24. godine on odlazi u Zagreb i upisuje Ekonomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Uspješno polaže sve ispite s prve godine studija (12.2.11.3., 7), ali ne nalazi osobitog interesa za ovo obrazovanje. Zbog toga na kraju prve godine napušta studij ekonomije i akademske 1924/25. godine – prema vlastitoj želji – upisuje XXVIII. (filozofijsku) grupu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Započinje sa studijem filozofije, matematike i pedagogije, kojeg je apsolvirao akademske 1927/28. godine, a u listopadu 1929. godine diplomirao, postavši *diplomirani profesor filozofije, matematike i pedagogije*. Na studiju je slušao predavanja uglednih sveučilišnih profesora toga doba s kojima su ove discipline etabrirane na Sveučilištu: filozofiju mu je predavao prof. dr. sc. Albert Bazala, matematiku prof. dr. sc. Vladimir Varičak, a pedagogiju prof. dr. sc. Stjepan Matičević.

Po apsolviranju Studija, prije negoli je diplomirao, odlukom Ministarstva nastave u Zagrebu od početka srpnja do sredine rujna 1928. godine radio je kao demonstrator na Filozofskom fakultetu (12.2.8., 2.14).

Već pri kraju studija započinje s izradom doktorske disertacije. Nepunih mjesec dana nakon diplomiranja 2. studenoga 1929. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu polaže dvosatni *rigoroz* – doktorski *strogi ispit* – iz *ispitne gromade* Filozofije, te brani doktorsku disertaciju pod naslovom: *Problem spoznavanja*

³ U službenim dokumentima promijenjeno mu je ime *István* u *Stjepan* i prezime *Pataky* u *Pataki* odlukom države.

⁴ Budući da je u Matici rođenih Broda n/S za 1905. godinu njegovo ime *Stjepan Pataki*, kojeg uz ime *Stevan* (od 20-ih godina do 1941. godine) i sâm dugo koristi (od 1941, uz rijetke iznimke, do svoje smrti), u tekstu će se upotrebljavati ovaj oblik imena.

i njegovog predmeta : Prikaz i kritika transcendentnog idealizma. Metalogička "strana" u spoznajno-teoretskom problemu. (12.2.8., 2.4) pred vrlo uglednom komisijom u sastavu: prof. dr. sc. Albert Bazala (član JAZU-a od 1910. i njen predsjednik 1933. godine, dekan Fakulteta 1915/16, a kasnije i rektor Sveučilišta 1932/33), prof. dr. sc. Vladimir Varićak (član JAZU-a od 1903, dekan Fakulteta 1904/05. i rektor Sveučilišta 1921/22, prof. dr. sc. Ramiro Bujas i prof. dr. sc. Stjepan Matičević (dekan Fakulteta 1929/30, a potom i član JAZU-a od 1930) isto tako odličnim uspjehom (12.2.8., 2.12). S nepunih 25 godina, 31. siječnja 1930. godine Stjepan Pataki je promoviran u doktora filozofije (12.2.8., 1. i 2. te 12.2.9., 3.2).

4. FILOZOFIJSKO ISHODIŠTE I PEDAGOGIJSKO USMJERENJE

Prije upisa na Filozofski fakultet Pataki pokazuje sklonost prema pedagojskim i društvenim temama. U ljeto 1924. godine sarajevski Časopis za moralno i etičko poboljšanje društva *Uzgajatelj* raspisuje natječaj na aktualnu temu Moral i društvo. Ta se tema Uredništvu učinila *najprečom i najpresudnijom*, pa je raspisalo nagradu od 5.000 dinara za najbolji od komisije ocijenjeni rad. Na Natječaj je pristiglo 40-ak radova iz cijele Kraljevine SHS, čiji su autori uvaženi odvjetnici, časnici, svećenici, učitelji, kao i ugledni pedagozi poput Jure Turića i Dane Trbojevića te vodeći sveučilišni profesor pedagogije iz Slovenije Karol Ozvald. Među njima je bio i rad mladog 19-godišnjeg Stjepana Patakija (11. Pataki, 1924), koji tada još uvijek nije upisao studij filozofije, matematike i pedagogije. Iako je to bio prvijenac objavljen bez naslova, kojeg kasnije nikada nije spominjao, on pokazuje temeljnu orijentaciju Patakijeva rada. Nakon prvih nekoliko radova iz područja filozofije, Pataki se potpuno usmjerava na proučavanje pedagogije i odgoja.

To ne znači da se on udaljio od filozofijskih pitanja. Dapače, u periodu do 1945. godine njegov pedagojski rad impregniran je teleolojskim pitanjima postavljenim upravo na filozofijskim osnovama Badenske novokantovske aksiolo-

gijske škole. Zbog toga se u razdoblju do 1945. godine Pataki često vraća filozofijskim korijenima razvijajući iz njih svoju teoriju kulturne pedagogije koja je bila u tijesnoj vezi s njemačkom duhovnoznanstvenom pedagogijom, vodećim pravcem toga doba s hermeneutičkim pristupom istraživanjima.

5. ZASNIVANJE OBITELJI I PROFESORSKO NAPREDOVANJE

Istoga mjeseca nakon što je doktorirao, 14. studenoga 1929. godine, Stjepan Pataki odlazi na odsluženje vojnoga roka u Osječku neborračku četu. Kako je već tada poboljševao, nakon nešto više od dva mjeseca – 23. siječnja 1930. godine rješenjem superrevizije komisije komandanta Osječke divizijske oblasti – otpušten je iz vojske radi zdravstvenih tegoba regulirajući time vojnu obvezu (12.2.8., 2.9). Ionako nesklon vojničkoj službi veseljak, pun energije, duhovitosti i naklonosti društvu sa svojim raznovrsnim interesima – osobito prema čitanju literature i slušanju glazbe (12.2.11.3., 7) rado se vraća civilnom životu i pedagogiji kao temeljnoj intelektualnoj preokupaciji.

Mladi 25-godišnji doktor filozofije uskoro svoj teorijski rad nadopunjuje praktičnim pedagoškim iskustvom. Spreman je primiti se što prije pedagoškog posla, makar to bilo i izvan rodnog Broda n/S i Zagreba u kojem je stekao svoje akademsko obrazovanje i široki krug prijatelja. Dekretom Ministarstva prosvjete u Beogradu od 1. svibnja 1930. godine zapošljava se kao suplent na Državnoj realnoj gimnaziji u Sisku. Tako nakon Broda n/S – u kojem je Pataki proveo svoje djetinjstvo i stekao temeljno obrazovanje – te Zagreba, u kojem je nakon sveučilišnog obrazovanja ubrzo dostigao i doktorat znanosti, Sisak postaje treći grad u kojem će Pataki živjeti i steći svoje prvo pedagoško iskustvo.

Prilikom Patakijeva odabira ovoga grada ključnu je ulogu imao njegov već tada snažno razvijen životni poziv pedagoga. Život u Sisku olakšavala je veza ovoga grada s Brodom n/S i Zagrebom. Osim što se nalazio između ovih dvaju gradova Sisak je, isto kao i oni, ležao na plovnoj rijeci Savi – što je umnogome odredilo njegov ra-

zvoj. Sa 7.500 stanovnika 1910. godine ovaj je grad, poput Broda n/S, središte riječnih puteva iz podunavsko-posavskog bazena. Uzvodno ga je Sava povezivala sa Zagrebom i Ljubljanom, a nizvodno s Brodom n/S i Beogradom na njenom ušću u Dunav. Kupa, koja se u Sisku ulijevala u Savu, uzvodno ga je vodila u Karlovac, a Ljubljana i Karlovac dobrim komunikacijskim vezama dalje u Trst i Rijeku. Izgradnja željeznikog priključka Sisak – Karlovac na željezničkom transverzalu Budimpešta – Zagreb – Rijeka početkom XX. stoljeća osigurala je Sisku dodatnu privlačnost prometnog, trgovačkog i industrijskog središta, pa su u to vrijeme u njemu jačale prehrambena, kožna, građevinarska, drvopreradivačka i druge industrije (13. *Enciklopedija*, sv. VII – 1968: 201).

U mješovitoj Državnoj realnoj gimnaziji u Sisku Stjepan Pataki je predavao matematiku i filozofiju. Ubrzo se zagledao u lijepu, pet godina mlađu maturantkinju Štefaniju Novoselec, rodom iz Zagreba, kojoj je kratko vrijeme pred maturu predavao logiku, a potom bio i na maturi. Ubrzo po njenu maturiranju zblížili su se, a potom i vjenčali 19. travnja 1931. godine u pravoslavnoj crkvi u Gospiću⁵ (12.1.3), u kojem je Štefanijina obitelj imala svoj hotel. Sljedeće godine Stjepan i Štefanija Pataki dobili su sina Aleksandra, koji je rođen 5. kolovoza 1932. godine u Sisku (12.1.4).

Mlada tročlana obitelj Stjepan, Štefanija i Aleksandar Pataki živjela je u Sisku kratko vrijeme. Na Drugoj muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu ubrzo je upražnjeno mjesto profesora filozofije i matematike. Suplent Stjepan Pataki odlukom Ministarstva prosvjete iz Beograda od 5. travnja 1933. godine dodijeljen je na rad u tu školu te sa suprugom Štefanijom i sinom Aleksandrom nakon nepune tri godine rada u sisačkoj gimnaziji seli natrag u Zagreb, koji do kraja života ostaje njegov grad.

U Drugoj muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu Pataki predaje matematiku i filozofiju. S napunjenih pet godina radnog iskustva 6. travnja 1935. godine polaže ispit za profesora srednjih

škola pred odborom Stalne komisije za polaganje profesorskih ispita u Zagrebu (12.2.8., 2.9). 12. listopada 1935. godine, na osobnu molbu, umjesto suplenta Pataki kao već postavljeni profesor realne gimnazije u Sisku i službeno je premješten iz sisačke na zagrebačku gimnaziju.

Patakijev interes za teorijsko proučavanje pedagogije sve više jača. Objavljuje čitav niz relevantnih studija iz kulturne pedagogije. Dodatno oplemenjen praktičnim pedagoškim iskustvom započinje akademski profesorski rad. Uz kontinuirani rad u Drugoj muškoj realnoj gimnaziji od 6. prosinca 1935. godine Dekanat Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu postavlja ga za privatnog docenta na *katedru Pedagogije – Teoriju pedagogije i Istoriju pedagogije* Pedagogijskog seminara (12.2.8., 1.2 te 12.2.8., 2.6, 45893). Tako od *ljetnog poljeća* akademske 1935/36. godine Stjepan Pataki se pridružuje nekadašnjim profesorima: voditelju mnogih pedagoških kolegija i jedinom zaposlenom na Pedagogijskom seminaru redovitim profesorom Stjepanu Matičeviću te sveučilišnom docentu s Filozofijskog seminara Pavao Vuk-Pavloviću, koji rade na studiju pedagogije. U postupku izbora za privatnog docenta 30. svibnja 1936. godine održao je nastupno predavanje pod naslovom *Pedagogijska nauka i problem odgojne funkcije: Problem pedagoške nauke* (11. Pataki, 1936 b), u kojem raspravlja karakter pedagoške znanosti u svjetlu kulturne pedagogije.

Iako izvori o tome ništa ne govore, nema sumnje da je tadašnji najmarkantniji pedagoški teoretičar i vodeći predstavnik kulturne pedagogije u Hrvatskoj, profesor Sveučilišta i član JAZU-a Stjepan Matičević⁶, Patakijev profesor s dodiplomskog studija, član komisije prilikom obrane Disertacije i tada jedini zaposlenik na Pedagogijskom seminaru odigrao važnu ulogu u donošenju odluke da se razmjerno mladog 30-godišnjeg Stjepana Patakija primi za privatnog docenta na Sveučilište.

Kao privatni docent Pataki preuzima i vodi desetak kolegija (12.2.9., 4). Tako veliki angažman zahtijevao je dosta napora i pripreme. Unatoč

⁵ U razdoblju do kraja Drugoga svjetskog rata vjenčanje u crkvi bilo je pred zakonom izjednačeno s državnim vjenčanjem.

⁶ Više o životu i radu akademika Stjepana Matičevića može se pronaći u: 13. Radeka, 2020.

izrazito velikoj životnoj i radnoj energiji teško je bilo istovremeno zadovoljiti obiteljske potrebe, puni profesorski angažman na stalnom radnom mjestu u Gimnaziji, tada već vrlo intenzivan spisateljski pedagoški rad, te zahtjevan sveučilišni pedagoški program. Osim toga, u to je vrijeme angažiran i u radu Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, čiji pravi član postaje 1934. godine (12.2.10., 1.4.2., *Karton ...*; 13. Franković i sur., 1971: 566), a održava različita predavanja i u drugim pedagoškim društvima. Od 1934. godine uz Josipa Demarina i glavnog urednika Sigismunda Čajkovca uređuje i vodeći nacionalni pedagoški časopis *Napredak*, koji je u to vrijeme dostigao najvišu znanstvenu razinu u povijesti svoga postojanja. Svojom privatnom docenturou na Sveučilištu od 2/3 fonda sati u početnim godinama rada Pataki dostiže punu satnicu stalno zaposlenog profesora u akademskoj 1940/41. godini. Stoga te akademske godine postaje *honorarni nastavnik* Pedagoškog seminara Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

U cjelokupnom Patakijevom radu prevagu odnosi teorijski pedagoški naspram praktičnog pedagoškog rada. Pedagoški rad postupno zauzima sve više mjesta nauštrb pedagoške prakse gimnazijskog profesora. Tako nakon mnogobrojnih odobrenih odsustvovanja s posla radi znanstvenih pedagoških usavršavanja u Beču, Pragu, Berlinu, Münchenu, Frankfurtu na Majni, Heidelbergu i Parizu (12.2.10., 1.4.2., *Karton ...*), 31. kolovoza 1937. godine Stjepan Pataki moli pokrajinsku Bansku upravu u Zagrebu za trajno skraćanje njegova nastavnog fonda sati u Drugoj muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu *zbog naučnog rada* (12.2.7., 1.2, III, 928/37). Ministarstvo prosvjete 22. listopada 1937. godine odobrava traženo skraćanje, pa je od školske 1937/38. godine njegova ukupna satnica u Gimnaziji smanjena na 10 (12.2.7., 1.2, 1115/37), čime je dodatno otvoren prostor akademskom i ukupnom teorijskom pedagoškom radu. Iste školske godine postaje i *honorarni nastavnik* Više pedagoške škole u Zagrebu (12.2.8., 2.12).

Pataki će uskoro u cjelosti prekinuti s gimnazijskim radom. Na kraju školske 1937/38. godine

Odlukom Ministarstva prosvjete u Beogradu od 15. srpnja 1938. godine dodijeljen je na rad Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine u Zagrebu koja ga odmah potom, nakon jednogodišnjeg honorarnog rada 23. srpnja 1938. godine, upućuje na stalni rad na Višu pedagošku školu u Zagrebu. Ovim promaknućem u cijelosti završava osmogodišnji praktični pedagoški rad Stjepana Patakija. Time on od srednjoškolskog profesora postaje profesor – kako na Sveučilištu, tako i na Višoj pedagoškoj školi – čime zauzima ključna pedagoška mjesta u vodećim akademskim intelektualnim ustanovama u Hrvatskoj toga doba.

Na Višoj pedagoškoj školi nasljeđuje svoga profesora i tadašnjeg kolegu s Pedagoškog seminara Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu Stjepana Matičevića. S Matičevićevim povlačenjem iz Više pedagoške škole 1938. godine Pataki preuzima katedru Teorijske pedagogije, koju vodi do 1941. godine. Uz privatnu docenturu od akademske 1935/36. godine i honorarni nastavni rad na Sveučilištu u akademskoj 1940/41. godini (nakon što je Stjepan Matičević 16. lipnja 1940. godine preminuo), nešto više od tri godine obrazovanja profesora građanskih i strukovnih škola na Višoj pedagoškoj školi još su jedan korak u akademskom napredovanju Stjepana Patakija.

Odlukom Prosvjetnog odjela u Zagrebu Kraljevske banske vlasti od 26. veljače 1941. godine Stjepan Pataki je razriješen dužnosti profesora Više pedagoške škole u Zagrebu i od 10. ožujka 1941. godine umjesto privatnog docenta izabran za sveučilišnog docenta Opće pedagogije s teorijskim seminarom na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (12.2.8., 2.13 te 12.2.9., 3.3, 422/1941, 1821/1941) u stalnom radnom odnosu. Time on postaje prvi zaposlenik Pedagoškog seminara koji je uz filozofiju završio i studij pedagogije, za razliku od prijašnjih isključivo filozofijski obrazovanih profesora Đure Arnolda, Stjepana Matičevića, kao i Patakijevog kolege s Više pedagoške škole u Zagrebu Vladimira Petza koji je malo poslije njega iste akademske 1940/41. godine zaposlen na Pedagoškom seminaru.

Novim rješenjem Odjela za prosvjetu Banske Vlasti banovine Hrvatske od 14. ožujka 1941. godine Stjepan Pataki je postavljen i za honorarnog nastavnika Više škole za tjelesni odgoj u Zagrebu (12.2.9., 3.5, 3504/1941).

Posljednje svoje predavanje i objavljeni rad pred Drugi svjetski rat i dolazak ustaša na vlast u Hrvatskoj u siječnju 1941. godine nastao je prvotno kao predavanje održano učiteljima Učiteljskog društva u Zagrebu. U ovom radu stvaranom u vrijeme kada je Drugi svjetski rat već zahvatio Europu, a njegov zadah osjećao se sve jače i u Banovini Hrvatskoj i u cjelokupnoj Kraljevini Jugoslaviji, Patakija zaokuplja problem položaja pedagogije i odgoja u totalitariziranom i politiziranom društvu. U njemu pledira za kritičkim odgojnim i pedagojskim odnosom prema kulturnom beznađu u koje se sve dublje zapada: “Na kraju želimo naglasiti još jednom da pedagogija naših dana osjetljivo reagira na promjene u kulturnom osjećanju, kojih smo svjedoci danas. No dužnost pravo shvaćenog odgoja i nauke o odgoju sastoji se u tome: ne naprosto podleći trenutnim idolima, nego kulturno-etičkim gledanjem iz stvarnosti kulturno-političkog života izdvajati ono što je istinito i vrijedno, što ne krnji kulturno dostojanstvo čovjeka. Samo u tom duhu možemo i nadalje služiti pravoj, odnosno klasičnoj ideji odgoja, obrazovanja i škole. Mladi naraštaj, koji se u tom pravcu odgaja i obrazuje bit će u svom kulturno-etičkom uvjerenju na pravom putu” (11. Pataki, 1941: 61). Pred sâm početak rata Pataki traži kritički otklon pedagogije i odgoja od sveg zla koje se u društvu taloži, vjerujući u njegovu prolaznost.

6. ŽIVOTNE PRILIKE ZA VRIJEME DRUGOGA SVJETSKOG RATA

Drugi svjetski rat koji je zahvatio Kraljevinu Jugoslaviju, te uspostava Nezavisne Države Hrvatske nakon mjesec dana od Patakijeva stalnog zaposlenja na Sveučilištu posebno su zakomplicirali njegov život i rad. Unatoč tome što je već dva dana nakon uspostave nove vlasti, 12. travnja 1941. godine zajedno s ostalim sveučilišnim profesorima i zaposlenicima *položio pri-segu Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* (12.2.9., 3.5,

3504/1941), totalitarna struktura nove vlasti započinje s čistkama na Sveučilištu. Upozoren na opasnosti koje mogu proizaći za njega i egzistenciju njegove obitelji Pataki je primoran čak i na ponovni brak s istom suprugom. Naime, nakon što je nova vlast proglasila nevažećim dotadašnja vjenčanja u pravoslavnim crkvama, poput još nekih sveučilišnih profesora i Pataki je prisiljen 3. svibnja 1941. godine vjenčati se po drugi puta sa svojom zakonitom suprugom Štefanijom u rimokatoličkoj Crkvi sv. Marka u Zagrebu (12.1.5., 1 te 12.2.11.3., 7), čime je osigurao legalitet svoga braka, zakonitost svoga sina u ratnim neprilikama i toliko važnu egzistencijalnu sigurnost sebi i svojoj obitelji. Tri i pol godine potom, 9. listopada 1943. godine, Stjepan i Štefanija Pataki dobili su drugo dijete – kćerku Nedu.

Za razliku od nekih drugih sveučilišnih profesora, među kojima je bio i Pavao Vuk-Pavlović s Filozofijskog seminarara – kojeg je nova vlast prisilno umirovila, u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske Stjepan Pataki uz mnogobrojne poteškoće ipak ostaje na Pedagojskom seminaru.

Potkraj rata, 11. rujna 1944. godine – znatno kasnije negoli je tada bio običaj s drugim profesorima na Sveučilištu (12.2.11.3., 7) – promaknut je u izvanrednog sveučilišnog profesora *pri katedri za obću pedagogiju s teorijskim seminarom Mudroslovnog fakulteta Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu* (12.2.8., 2.8, 57051-1944). Bilo je to jedino napredovanje Stjepana Patakija za Nezavisne Države Hrvatske.

Uz angažman u Sveučilišnoj nastavi, koju za vrijeme rata često remete ratne neprilike, radi čega je na Fakultet rjeđe odlazio, Pataki u to vrijeme pasivizira svoj javni pedagojski rad držeći se po strani od svih eksponiranja. Na to su nesumnjivo utjecale i neugodnosti koje je u to vrijeme doživljavao, tako da je postao povučen i jako šutljiv (12.2.11.3., 7).

Svojim povlačenjem iskazuje tihi protest protiv apsurdnog svjetskog rata koji ga je po drugi puta u 35-godišnjem životu zadesio, svih nepravdi i ratnih zločina koje je u ime *viših ciljeva* nova vlast na tim prostorima činila, ali na taj način u isto vrijeme izbjegava vrlo osjetljive

rasprave koje bi mogle ugroziti njegov krhki integritet i sigurnost njegove obitelji ako bi ih cenzura totalitarno strukturirane vlasti svojom nepodnošljivom lakoćom postojanja prepoznala kao antidržavne.

S dolaskom Nezavisne Države Hrvatske 1941. godine smijenjen je s mjesta urednika časopisa *Napredak*, nakon čega pasivizira svoj rad i u Hrvatskom pedagoško-književnom zboru. Povlači se u osamu svoje radne sobe pišući spomenuti udžbenik u duhu kulturne pedagogije, vjerujući da će ovo kapitalno djelo ugledati svjetlo dana s promjenom društvenih okolnosti. Međutim, kada je bio pri kraju rada na ovom udžbeniku, završio je Drugi svjetski rat. S njima na ovim prostorima nastupaju nove životne okolnosti koje neće dopustiti njegovo objavljivanje. Patakijev udžbenik kulturne pedagogije ostao je neobjavljen.

Značajno je reducirao objavljivanje radova iz područja kulturne pedagogije. Prvu godinu dana nakon dolaska ustaša na vlast Pataki nije objavio niti jedan rad. Posvetio se pisanju tog udžbenika *Opće pedagogije*. Jedina tri članka koja ostaju u okvirima pedagoških pitanja u duhu kulturne pedagogije koje je objavio za vrijeme NDH upravo su fragmenti spomenute knjige. Indikativno je da su oni najvećim svojim dijelom posvećeni odgajatelju – značaju i dignitetu njegova poziva – ističući na taj način njegovu odgovornu zadaću odgoja mladih, osobito važnu u novonastalim okolnostima. Na taj način Pataki se neizravno obraćao svim učiteljima i profesorima nakon prekida svojih brojnih prijeratnih predavanja odgajateljima na različitim stručnim skupovima.

Ostali Patakijevi radovi tek su prikazi pojedinih knjiga, te jedan rad posvećen pedagoškom značaju matematičke nastave (11. Pataki, 1943 d). Tim člankom nastalim u vrlo teškim i opasnim ratnim okolnostima u Zagrebu – jednim koji se bavio matematičkim pitanjima u njegovu cjelokupnom teorijskom opusu – kao da je Pataki pisao *memento* svome profesoru Vladimiru Varićaku koji je preminuo godinu dana ranije. Radi njegova nesumnjivog talenta za matematiku, kao i nesigurnosti okruženja u kojem su ži-

vjeli, profesor Varićak je dugo vremena poticao Patakija da se ostavi društvenih znanosti i pridruži mu se u matematici. Pritom mu je govorio: “Kolega, predite na matematiku. Dva i dva je uvijek bilo i bit će četiri” (12.2.11.3., 7). U tim ratnim okolnostima kada su se posao, sloboda, pa i život gubili i zbog posve beznačajnih stvari, pisanje radova iz društvenih znanosti nosilo je sa sobom velike rizike. Osobito za one koji su na određeni način bili stigmatizirani, kao što je to bio Stjepan Pataki.

7. KULTURNA PEDAGOGIJA

Razvijena struktura ličnosti sa snažnim intelektualnim habitusom, snažna pedagojska, filozofska, pa i psihološka obrazovanost, permanentni kontakt s recentnom literaturom u zemlji i inozemstvu, mnogobrojni znanstveni boravci u inozemstvu te osobito dobro poznavanje prilika u njemačkom znanstvenom i kulturnom krugu čijim jezikom Pataki aktivno vlada, korištenje građe s francuskog, mađarskog i ruskog jezika kojima se isto tako služi, te praktično pedagoško iskustvo i dobra upućenost u probleme akademskog pedagoškog obrazovanja (12.2.8., 2.9. i 2.12) stvorili su dobre pretpostavke za izgradnju bogatog pedagoškog korpusa Stjepana Patakija.

Razdoblje kulturne pedagogije Stjepana Patakija između 1928. i 1944. godine nastalo tijekom samo 16 godina – omeđeno na početku autorovom mladošću, a na kraju totalitarnim otklonom Hrvatske od građanskog pristupa pedagoškim pitanjima (pri čemu su posljednje četiri godine i radi ratnih operacija i zbog NDH-ovskog totalitarizma već bile vrlo nepovoljne za rad) – izuzetno je kratak period da bi se na znanstvenoj razini razvila sustavna teorija. Osobito kada se ima u vidu da prije tog razdoblja u Hrvatskoj nije bilo razrađene pedagojske teorije na koju bi se ona svojim razvojem mogla osloniti. Bez obzira na to, kulturna pedagogija Stjepana Patakija razvila se u originalni pristup u pedagogiji koji je bio u aktivnom suodnosu sram filozofije, pedagogije njemačkog kulturnog kruga i recentnih pedagoških pristupa

najistaknutiji teoretičari pedagogije u Hrvatskoj – Stjepana Matičevića i Pavao Vuk-Pavlovića.

Stjepan Pataki je u tako kratkom periodu uspio razviti kulturnu pedagogiju čija konceptualizacija otkriva pedagogijski konstrukt koji rješava čitav niz temeljnih pedagogijskih i odgojnih pitanja, među kojima su najznačajniji: filozofijsko izvorište pedagogijskog pristupa, položaj odgoja u čovjekovu životu, pedagogijsko ispunjenje znanstvenih kriterija, pitanje određenja cilja odgoja, snaga odgojnog djelovanja, te presudna uloga odgajatelja u odgoju. U razmjerno kratkom periodu Stjepan Pataki je izgradio originalnu teleologiju i razriješio niz značajnih pedagogijskih pitanja. Bez obzira na to što je ostala stiješnjenja između dvaju svjetskih ratova, korpus kulturne pedagogije Stjepana Matičevića, Pavao Vuk-Pavlovića i Stjepana Patakija najvrjednija je pedagogijska građa nastala u Hrvatskoj od početaka pa sve do naših dana. Zahvaljujući u značajnoj mjeri i Patakijevu konceptu kulturne pedagogije, nacionalna pedagogija toga doba dostigla je najvišu znanstvenu razinu jer se u njoj meritorno razmatraju ključne pedagogijske i odgojne teme.

Aktivna uključenost Stjepana Patakija u ključna pedagogijska gibanja i pedagoška događanja toga doba vidljivi su ne samo iz njegovih objavljenih članaka i knjiga nego i iz čitavog niza njegovih prikaza knjiga, nekrologa i polemički intoniranih radova. Patakijevu upućenost i izravno sudjelovanje u aktualnim teorijskim i praktičnim pitanjima pedagogije i odgoja u to vrijeme u Hrvatskoj i svijetu potvrđuju stranice njegovih radova impregnirane različitim digresijama, osvrtima i raspravama o pedagogijskim, ali i o filozofijskim, pa i općekulturnim aktualnostima toga doba – bilo da se s njima slaže ili ih osporava.

Iako su opći obrisi koncepta kulturne pedagogije Stjepana Patakija postavljeni već u prvim radovima iz toga razdoblja zadržani sve do njegovih zadnjih kulturnopedagogijskih studija, Patakijeva pedagogijska misao nije posve harmonična. Zbog nekih pojmovno-terminoloških nepreciznosti (nerazriješeni odnosi između pojmova razvoj-oblikovanje, uzgoj-odgoj-obra-

zovanje, pedagogija-pedagogika-andragogija i dr.), pojedina teorijska proturječja i disharmonične putanje ponekad otežavaju razumijevanje Patakijeve kulturne pedagogije. Ali, u njoj ipak nema radikalnih obrata niti kontradiktornosti oko temeljnih pitanja. Patakijeve nedosljednosti najčešće proizlaze iz njegova otvorenog pristupa prema drugim pedagogijskim teorijama u raspravljanju kojih ponekad prihvaća pojedine dijelove njihove argumentacije ugrađujući ih potom u svoju teoriju, čime ponekad eklektizira vlastiti pristup. No, on ih potom u pravilu prije ili kasnije napušta vraćajući se svojim prvotnim polazištima. Stoga kritička analiza pokazuje da čvrsta jezgra koncepta kulturne pedagogije Stjepana Patakija ipak ostaje konzekventna.

Zbog naglog prekida razvoja, kulturna pedagogija Stjepana Patakija nije razvila cjelovitu pedagogijsku piramidu. Snažna filozofijska potka i iz nje razvijena pedagogijska teleologija u konceptu kulturne pedagogije nije razrađena u operativni sustav pedagogijskih spoznaja koji bi mogao imati izravniju primjenu u praksi. Prava je šteta što povijesne okolnosti nisu dopustile njen daljnji razvitak koji bi se vjerojatno kretao prema izgradnji baze pedagogijske piramide, odnosno prema rješavanju pedagoških i odgojnih pitanja s kojim bi kulturna pedagogija svoju koherentnu pedagogijsku teoriju približila pedagoškoj praksi.

U prirodnim okolnostima znanstvenog razvoja za očekivati je da bi koncept kulturne pedagogije Stjepana Patakija u kontekstu cjelokupnog kulturnopedagogijskog pravca u Hrvatskoj ostao važan i u pedagogijskim strujanjima nakon Drugoga svjetskog rata – poput, primjerice, duhovnoznanstvene pedagogije u Njemačkoj – koja je i danas jedan od najznačajnijih njemačkih pedagogijskih pravaca.

S današnje pozicije, kulturna pedagogija Stjepana Patakija zavrjeđuje repozicioniranje u recentna pedagogijska zbivanja u Hrvatskoj. To je posebno važno stoga što je recentna pedagogija u Hrvatskoj prije svega zaokupljena istraživanjem praktičnih pedagoških tema, pritom posve zanemarujući temeljna pitanja pedagogijske teleologije. U tom pogledu koncept kulturne peda-

gogije Stjepana Patakija u kontekstu cjelokupne kulturne pedagogije u Hrvatskoj nudi još uvijek vrlo aktualna rješenja.

7.1. Brojčani pregled radova iz razdoblja kulturne pedagogije

U prvom dijelu svoga teorijskog opusa do 1945. godine Stjepan Pataki je objavio sedam knjiga i 45 članaka – od kojih su četiri članka posebno otisnuta kao samostalne edicije (11. Pataki, 1933 a – 1933 b; 1934 d – 1934 e; 1937 a – 1937 b; 1937 c – 1937 d) – te prijevod jednog članka stranog autora (11. Pataki, 1938 g). Uz još tri kouređnika uredio je i kao suradnik napisao bibliografske jedinice za jedan pedagoški priučnik (11. Pataki, 1939 a).

Izdavač i mjesto izdanja prve Patakijeve knjige ostali su nepoznati (11. Pataki, 1930)⁷, jedna je knjiga objavljena u Sisku u Tiskari Vjekoslav Pelc (11. Pataki, 1932 a), a ostalih pet u Zagrebu: dvije u izdanju Minerve (11. Pataki, 1934 b; 1938 a), te po jedna u Zadrudnoj štampariji (11. Pataki, 1933 c), Tiskari “Merkantile” (11. Pataki, 1936 c) i Tiskari RE . KA . PA (11. Pataki, 1940 c).

Većina članaka – njih 40 – objavljena je isto tako u Zagrebu i to: 28 članaka u časopisu *Napredak*, tri članka u *Nastavnom vjesniku*, po dva u časopisima *Alma mater Croatica* i *Hrvatska revija*, te po jedan u časopisima *Bulletin international de l' Académie Yougoslave des sciences et des beaux-arts*, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti – Razred historičko-filološki i filozofičko-juridički i Riječ*. Jedan članak je objavljen u dnevnom listu *Jutarnji list*, a jedan kao predgovor knjizi drugoga autora.

Izvan Zagreba je objavljeno pet članaka i to četiri u beogradskim časopisima – tri u *Glasniku jugoslovenskog profesorskog društva* i jedan u *Učitelju* – te jedan u sarajevskom časopisu *Uzajatelj*.

Iz ovog su razdoblja ostale neobjavljene dvije knjige: prva je doktorska disertacija, čiji je ma-

nji dio ipak objavljen (11. Pataki, 1930), a druga nedovršeni udžbenik kulturne pedagogije, čiji su pojedini dijelovi isto tako objavljeni (11. Pataki, 1942 a; 1942 b; 1943 a).

U razdoblju kulturne pedagogije Stjepan Pataki je ukupno objavio 521 stranicu u sastavu knjiga (prosječno 74 stranice po knjizi) i 435 stranica u sastavu članaka (prosječno devet stranica po svakom članku), što je ukupno 956 stranica objavljenih radova (prosječno 18 stranica po svakom radu).

Prosječno je objavio 2,5 rada godišnje (2,2 članka i po jednu knjigu svake treće godine), odnosno 45,5 stranice po svakoj godini od prvoga objavljenog rada 1924. godine do posljednjega 1944. godine.

Usporedbe radi, druga dva vodeća predstavnika kulturne pedagogije u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova objavili su sljedeći broj radova: Stjepan Matičević je od 1907. do 1938. godine objavio osam knjiga i 68 članaka (13. Kujundžić, Marjanović, 1991: 231-233), što je u prosjeku 2,4 rada godišnje (2,1 članak i po jednu knjigu svake četvrte godine); Pavao Vuk-Pavlović od 1926. do 1941. godine objavio je sedam knjiga i 20 članaka (13. Brida, 1974: 191-194), što je u prosjeku 1,7 rad godišnje (1,3 članka i po jednu knjigu svake druge godine), od čega je kulturnoj pedagogiji posvećena 1 knjiga i 7 članaka (13. Vuk-Pavlović, 1996: 319).

8. POSLIJERATNI ŽIVOT U SOCIJALIZMU I IZNENADNA SMRT

Sa završetkom Drugoga svjetskog rata Stjepan Pataki nije promijenio život. I dalje je živio sa svojom obitelji u Zagrebu na istom onom mjestu na kojem su živjeli do tada, i dalje je radio na Fakultetu, i dalje se bavio pedagogijom. Ali, novonastale društvene okolnosti potpuno su izmijenile njegov život i rad. S oslobođenjem zamijenile njegov život i rad. S oslobođenjem zamijenjen je od fašizma rasistički totalitarizam zamijenjen je novim ideološkim totalitarizmom, koji je sada, revolucionarnim putem, kapitalističko društve-

⁷ Moguće je da je mladi Pataki, nakon bezuspješnog traganja za izdavačem, 1930. godine sâm financirao izlaženje jednog dijela svoje disertacije u knjizi *Problem spoznavanja i njegovog predmeta : Prikaz i kritika transcendentalnog idealizma. Metalogička “strana” u spoznajno-teoretskom problemu.*

no uređenje zamijenio socijalističkim. U tim je prilikama osobita pažnja bila usmjerena na intelektualce, od kojih se očekivalo da budu uzor i *lučonoše progressa*. Posebna su očekivanja u tom pogledu postavljana pred odgojne ustanove – osobito Sveučilište kao rasadište intelektualaca. Na izrazito jakom udaru bile su društvene znanosti, među kojima je pedagogija imala naročiti značaj – koliko radi svoga teorijskog rada, još i više radi svoje praktične odgojne usmjerenosti. Nova je vlast željela *preodgojiti* društvo, pri čemu je pedagogiju smatrala glavnom polugom tih promjena.

S dolaskom nove vlasti u cjelokupnom društvu započinju krivične istrage za zlodjela počinjena u ratu, ali i ideološke diferencijacije. Posebno temeljito je provedena ponovna ideološka čistka na Sveučilištu. Provjerama novih vlasti podvrgnut je svaki pojedinac na Sveučilištu, pa tako i zaposlenici Pedagogijskog seminara Filozofskog fakulteta – Vladimir Petz i Stjepan Pataki. Vladimir Petz nakon provedenih istraga prisilno je umirovljen⁸, tako da je Stjepan Pataki ostao jedini profesor na Pedagogijskom seminaru.

Na taj se način 40-godišnji Stjepan Pataki ponovno našao pred vrlo teškim društvenim okolnostima koje će ga odrediti do kraja života. Kao jedini zaposlenik Pedagogijskog seminara Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, kroz koji su prolazili ne samo studenti pedagogije nego i studenti svih profesorskih usmjerenja u Hrvatskoj – od kojih se očekivalo da budu zamašnjak revolucionarnih promjena – izuzetno je važna osoba koju nova vlast po svaku cijenu želi imati pod kontrolom. Zbog bogatog pedagoškog i sveučilišnog iskustva, obzirom da ni na koji način nije bio upleten u ratna zbivanja na strani ustaša i Nezavisne Države Hrvatske, Pataki je zadržan kao jedini zaposlenik na Pedagogijskom seminaru.

Ostankom na Sveučilištu u novonastalim okolnostima Stjepan Pataki se morao odreći samostalnog pristupa pedagogiji i odgoju. Ideološka

matrica socijalističkog režima – kako one početne etatičke faze tako i kasnijeg samoupravnog razvoja, bio je *condicio sine qua non* ne samo daljnjeg rada nego i opstanka na slobodi.

Na samom početku poslijeratnog rada na Sveučilištu zakratko gubi titulu izvanrednog profesora. Naime, na temelju odluke AVNOJ-a o ništavnosti svih pravnih akata donesenih za Nezavisne Države Hrvatske 9. srpnja 1945. godine poništena su sva Sveučilišna napredovanja, među kojima je i Patakijevo imenovanje izvanrednim profesorom iz 1944. godine, čime je vraćen u status koji je imao prije 10. travnja 1941. godine – ponovno je postao sveučilišni docent (12.2.8., 2.10). No, ubrzo je nastavio sveučilišno napredovanje. Niti pola godine nakon poništavanja prijašnjeg promaknuća novom odlukom *Pretsjedništva Narodne Vlade Hrvatske od 3. prosinca 1945. godine* Stjepan Pataki je ponovno imenovan *izvanrednim profesorom teorijske pedagogije* na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a tri godine kasnije, 11. ožujka 1948. godine, Komitet za naučne ustanove Sveučilište i visoke škole NR Hrvatske postavlja ga za redovitog sveučilišnog profesora (12.2.8., 2.8, 6860/1945 te 12.2.8., 2.11). Kako je bio jedini profesor na Pedagogijskom seminaru, zapala mu je dužnost njegova preustrojavanja i kadrovske ekipiranja.

Naime, širenjem Filozofskog fakulteta i razvijanjem Prirodoslovno-matematičkog fakulteta 1946. godine Pedagogijski seminar počinje osposobljavati za pedagoški rad studente dvaju fakulteta. Svi studenti koji su se obrazovali za srednjoškolske profesore na Filozofskom i Prirodoslovno-matematičkom fakultetu prolazili su kroz Seminar. Osim toga, trebalo je redovito održavati studij pedagogije, a i znanstveno-istraživački rad je tražio sve više angažmana. Nove potrebe tražile su novu organizaciju pedagogije na Sveučilištu.

Zato Pataki odlukom Fakultetskog vijeća Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Ministra prosvjete NR Hrvatske umjesto Pedago-

⁸ Vladimir Petz je zaposlen nakon dolaska na vlast Nezavisne Države Hrvatske. S obzirom na to da je vlast u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji proglasila ništavnim sve odluke koje je donijela NDH, njegovo zaposlenje je proglašeno nezakonitim.

gijskog seminara nakon točno pola stoljeća od početka njegova rada – 1946. godine – ustrojava Pedagoški institut Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Postaje njegov upravitelj i ostaje na čelu ove ustanove sve do kraja života. Na samom početku Pataki u njemu radi doslovno sâm. Uskoro je na Institut dovedena nekolicina asistenata i predavača⁹, koji će svoju sveučilišnu znanstveno-nastavnu afirmaciju steći na Pedagoškom institutu na čelu sa Stjepanom Patakijem. Poput nezaobilazne uloge Stjepana Matičevića prilikom Patakijeva prijema na Sveučilište, nema sumnje da su prosudbe Stjepana Patakija imale bitan utjecaj na kadrovsko ekipiranje Pedagoškog instituta na Sveučilištu.

Za čitavog poslijeratnog razdoblja Pataki ostaje *dobri duh* Instituta. U čitavom svom poslijeratnom razdoblju zadržava ključne pedagojske kolegije na studiju pedagogije. U prvim poratnim godinama u pravilu nije bio ispod 10 sati, a dostizao je i 13 sati Sveučilišne nastave tjedno. Tek kasnije, postupnim stasavanjem novopridošlih kadrova i njihovim angažmanom Patakijeve se obveze u nastavi ponešto smanjuju – u pravilu se nastavljaju kretati na razini osam sati. Ako se uzme u obzir činjenica da je u ovom razdoblju vodio ključne kolegije, te da je osim toga imao čitav niz Sveučilišnih i izvansveučilišnih obveza, posve je jasno da je njegov cjelokupni angažman zahtijevao izuzetne psihofizičke napore. Kao najiskusniji pedagog s najvišim sveučilišnim stupnjem predvodi njegov cjelokupni rad: studij pedagogije, pedagoško osposobljavanje studenata Filozofskog i Prirodoslovno-matematičkog fakulteta, permanentno pedagoško usavršavanje srednjoškolskih profesora, pedagojska znanstvena istraživanja i Institutovu izdavačku djelatnost koja objavljuje radove svojih članova.

U skladu s monolitnom ideološko-političkom orijentacijom društva prema Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika neposredno nakon rata, u jesen 1945. godine centralizirana jugoslavenska socijalistička vlast upućuje iz Hrvat-

ske Stjepana Patakija (zajedno s Vladimirom Schmidtom iz Slovenije i Milošem Jankovićem iz Srbije) na šestotjedni studijski boravak u Moskvi. Pri kraju tog puta Pataki prisustvuje zasjedanju Akademije pedagoških nauka RSFSR od 1. do 21. rujna 1945. godine. Potom u svibnju 1948. godine odlazi na kongres pedagoga u Varšavu.

Kako se nakon rezolucije Informbiroa raskidaju bliske veze sa Sovjetskim Savezom, a FNRJ se postupno otvara prema zapadnom bloku zemalja obnavljajući s njima i stručnu suradnju, novi ideološko-politički smjer društvenog razvoja omogućuje odlazak Stjepana Patakija potkraj 1950. godine na jednomjesečno studijsko putovanje u Pariz, a u siječnju 1953. godine i u Hamburg (12.2.11.3., 7). Ovim studijskim boravcima u inozemstvu Pataki i nakon rata nastavlja kontinuitet međunarodnog usavršavanja.

Po povratku iz Sovjetskog Saveza Pataki zapčinje intenzivno proučavati pedagoška pitanja u novom duhu. Naime, iskustvo koje je stekao i sovjetska pedagojska djela koja je sa sobom donio (12.2.11.3., 7) izvor su čitavog niza objavljenih radova, kao i predavanja o prilikama u Sovjetskom Savezu do promjene kursa nakon rezolucije Informbiroa. Ova predavanja nisu bila samo redovita pedagojska djelatnost na Pedagoškom institutu. U to se vrijeme u procesu *narodnog prosvjećivanja i opismenjavanja širokih narodnih masa* i korjenite ideološko-političke preobrazbe društva organiziraju i javna predavanja u duhu *revolucionarne socijalističke izgradnje*, koja režim smatra vrlo važnima. Javna predavanja u kojima se propagira službena ideologija bila su neizostavni dio poslijeratnog života i rada, u čemu je posebnu ulogu imao Stjepan Pataki s obzirom na svoje najistaknutije mjesto u pedagojskoj akademskoj vertikali.

Propagiranje na predavanjima jedinog ispravnog puta revolucionarnog etatičkog razvoja prije rezolucije Informbiroa i onog samoupravnog nakon toga s ponešto izmijenjenom ideološko-političkom matricom nije bila tek spo-

⁹ Na Pedagoški institut 1946. godine za asistenta nakratko dolazi Marijan Koletić, potom akademske 1946/47. godine kao predavač Zlatko Pregrad te kao asistent Petar Šimleša, zatim 1948/49. godine asistent Dragutin Franković, a kasnije i drugi, uglavnom mladi, tada još uvijek neafirmirani pedagozi.

radična i neorganizirana djelatnost prepuštena na volju samim predavačima i slušačima, nego planska aktivnost kojom su rukovodili najviši partijski vrhovi Hrvatske i Jugoslavije (Agitprop CK KPH i CK KPJ, te Ministarstvo prosvjete, odnosno od 1950. godine Ministarstvo za nauku i kulturu NR Hrvatske i FNR Jugoslavije). Stoga su mnoga Patakijeva predavanja izravno organizirali državni organi, osobito republički Ministar prosvjete/nauke i kulture koji ga je vrlo često angažirao u tom pogledu (12.2.11.3., 7). U razdoblju nakon Drugoga svjetskog rata Patakijev permanentni *prosvjetiteljski rad* na javnim skupovima upriličenim za odgajatelje, partijske funkcionere, pa i najšire građanstvo bio je obveza koja je zahtijevala veliki angažman, znatno intenzivniji negoli su to tražila prijeratna predavanja u pedagoškim društvima.

Bio je pokretač i prvi urednik edicije *Radova Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta* od 1951. godine, Uključen je i u mnoge druge nastavne i izvannastavne aktivnosti na Fakultetu i Sveučilištu. Njegov profesorski rad protezao se od obrazovanja studenata pedagogije, studenata profesorskih zanimanja, permanentnog pedagoškog usavršavanja profesora različitih profila, do mentorstva i sudjelovanja u komisijama za obranu doktorata pedagogije. Svim teoretičarima koji su u tom razdoblju doktorirali pedagogiju na Sveučilištu u Zagrebu Pataki je bio mentor i prvi član ocjenjivačke komisije: Vladimiru Miroslavljeviću (1946.), Vladimiru Jankoviću (1947.), Petru Šimleši (1951.) i Dragutinu Frankoviću (1952.). Osim toga, bio je član komisija pri obrani pedagojskih disertacija i na drugim sveučilištima u Jugoslaviji – primjerice Radovanu Teodosiću 1952. godine na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beogradu (13. Teodosić, 1952: 5).

Uz niz fakultetskih i sveučilišnih dužnosti koje je obavljao, bio je i dekan Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu u dva mandata – akademske 1948/49. i 1949/50. godine – (13. Damjanović, 1998: 53) i prvi dvogodišnji predsjednik

sindikalnog Društva nastavnika Sveučilišta, visokih škola i suradnika naučnih ustanova u Zagrebu osnovanog 1951. godine.

Odmah nakon rata uključuje se i u reanimiranje Pedagoško-književnog zbora¹⁰, u kojem ostaje vrlo aktivan. U dva mandata – 1950. i 1951. godine – bio je njegov predsjednik, a u ostalim godinama prije i poslije predsjedničkog rada član njegova upravnog odbora. S pokretanjem Biblioteke prosvjetnog radnika u sklopu PKZ-a 1946. godine njen je kontinuirani predsjednik, a u Zboru je i pročelnik Odsjeka za opću pedagogiju.

Nakon poslijeratne političke zabrane rada Zbo-rova časopisa *Napredak*, koju je potakao Radovan Zogović, zadužen od Komunističke partije Jugoslavije za ideološku kontroloru novih kulturnih prilika (13. Zogović, 1945.), od početka izlazenja *Pedagoškog rada* 1946. godine kao njegova slijednika, Pataki je stalni član uredništva.

Uključuje se i u pokretanje saveznog pedagojskog časopisa *Savremena škola*, čiji je član uredništva isto tako neprekidno od njegova osnutka 1946. godine. Sudjeluje i u organiziranju Pedagoškog društva FNRJ u Beogradu sredinom 1949. godine, koje je 1952. godine reorganizirano u Savez pedagoških društava Jugoslavije, krovne organizacije pedagoških društava svih jugoslavenskih republika i pokrajina – uključujući i hrvatski PKZ. Postaje prvi potpredsjednik saveznog Pedagoškog društva.

Uz sve navedeno Pataki je uključen i u čitav niz prosvjetno-političkih pedagoških tijela, društvenih udruženja i organizacija: član je Komiteta za školstvo i nauku pri vladi FNRJ u Beogradu, Pedagoškog savjeta Ministarstva prosvjete NR Hrvatske i Odbora za školstvo u Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu NR Hrvatske, potpredsjednik je Glavnog odbora društva Naša djeca u NR Hrvatskoj, član Savjeta Saveza pionira Jugoslavije i drugih organizacija.

Za svoj doprinos poslijeratnoj pedagogiji i sveučilišnom radu potkraj 1949. godine – nakon

¹⁰ Hrvatski pedagoško-književni zbor nakon Drugoga svjetskog gubi iz naziva pridjev „hrvatski“. Iako nikad nije done-sena odluka u tom pogledu, za vrijeme socijalizma ta najstarija staleška udruga – ne samo u Hrvatskoj nego i na ovom dijelu Europe – naziva se Pedagoško-književni zbor. S osamostaljenem Hrvatske od 90-ih godina XX. stoljeća vraća se puno ime udruge: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

nove ideološke diferencijacije izazvane Rezolucijom Informbiroa – uručene su mu dvije nagrade: povodom 280-godišnjice Visokoškolske nastave u Zagrebu Komitet za naučne ustanove, sveučilišta i visoke škole NR Hrvatske nagradio je Stjepana Patakija za *zalaganje u radu i unapređenje nastave na Zagrebačkom sveučilištu* novčanom nagradom, a povodom proslave Sveučilišta u Zagrebu i Dana Jugoslavenske Armije Prezidijum Narodne skupštine Federativne Narodne Republike Jugoslavije odlikovao ga je za *naročite zasluge učinjene našim narodima na naučnom polju* Ordenom rada II. reda (13. *Odlikovanja ...*, 1949; 13. *Nagrađeni ...*, 1950).

Obveze te životna i radna energija Stjepana Patakija premašivali su njegove fizičke mogućnosti. Krhko zdravlje tražilo je više brige, pažnje i odmora no što mu je pružano. Ni liječnička upozorenja niti obiteljski savjeti Stjepanu Patakiju da smanji radne napore i više pazi na svoje zdravlje nisu davali rezultata (12.2.11.3., 7). S iznimnim je žarom prilazio poslu u kojem gotovo da nije znao za umor. Rad je bio njegov način života. U sve kraćim trenucima predaha posljednjih godina svoga života jedino se posvećivao svojoj obitelji, prema kojoj je uvijek bio brižan (12.2.11.3., 7).

Pretjerani psihofizički naponi i teške životne okolnosti u Zagrebu i Hrvatskoj, osobito od početka Drugoga svjetskog rata, bili su preveliki teret za njegovo narušeno zdravlje. Nakon svih životnih obrata, nesigurnosti i stresova umorno tijelo nije više moglo pratiti prevelike napore. U naponu stvaralačke snage 21. svibnja 1953. godine, u 49. godini života, Stjepana Patakija je zadesio moždani udar – na Fakultetu, u njegovoj radnoj sobi, za potpisivanja studentskih indeksa (12.2.10., 1.4.2, *Bolesnički ...*). Preminuo je istoga dana.

Unatoč želji državnih ustanova da Stjepanu Patakiju odaju posmrtno priznanje sahranom u arkadama među posebno zaslužnima na Gradskom groblju Mirogoj, po želji svoje obitelji sahranjen je u obiteljskoj grobnici na istom groblju u Zagrebu (12.2.11.3., 7) 23. svibnja 1953. godine, ostavši tako u krugu svoje obitelji kojoj je za čitavog svoga burnog života do kraj pripadao.

Sahrani su prisustvovali najviši republički dužnosnici, zaposlenici Zagrebačkog, ali i drugih sveučilišta i fakulteta u Jugoslaviji, profesori i studenti Pedagoškog instituta, te predstavnici čitavog niza škola i pedagoških društava, kao i velik broj suradnika, prijatelja, znanaca i građana. Obitelj, Pedagoški institut, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu i Pedagoško-književni zbor primili su čitav niz telegrama i sažalnica u kojima rektori i dekani, poznati sveučilišni profesori, znanstvenici, direktori, učitelji, pedagozi, nekadašnji studenti, političari i velik broj građana upućuju izraze sućuti povodom smrti Stjepana Patakija (12.2.11.3., 6 i 12.2.11.3., 1.4.4). Nije bilo značajnijeg tjednog i dnevnog lista u Hrvatskoj i pedagojskog časopisa u Jugoslaviji koji nije objavio vijest o smrti, izvještaj sa sahrane i(li) nekrolog o Stjepanu Patakiju.

Snažna reakcija javnosti i duboka potresenost suradnika i studenata povodom smrti potvrđuju da Stjepan Pataki nije bio sveučilišni profesor koji je kabinetski proučavao i poučavao pedagojsku znanost pasivno ispunjavajući ideološko-politički postavljene zadatke. Stjepan Pataki je bio vodeći teoretičar pedagogije u Hrvatskoj toga doba. Ali, prije svega je bio dobar čovjek koji je cjelinom svoga bića izgarao u svom pozivu dajući na taj način specifičan pečat svoje dobrote koja nije ostavila ravnodušnim okruženje. Nakon njega nije ostala živjeti samo njegova pedagojska teorija, nego i plemenita duša utkana u suradnike i studente.

Bio je čovjek iznimnih radnih potencijala, blage naravi i rafiniranog karaktera. Njegova izrazita kultura ni u vrlo teškim trenucima, kojih je bilo na pretek u njegovu životu, nije ga napuštala. Kontinuirani rad, lijepo i odmjereno ponašanje, tolerancija i uvažavanje studenata, profesora i drugih suradnika, osobita naklonost prema svim ljudima u okruženju bio je njegov način života. Nikada niti ružnu riječ ovaj gospodin *par excellence* nije izgovorio (12.2.11.3., 7).

Široko obrazovanje, ne samo u pedagogiji nego i u nizu srodnih disciplina, s neprekidnim interesom za novo odraz su razigranog, mladahnog i pronicljivog duha koji je iznimnim predavačkim darom plijenio pažnju generacija svojih učenika

i studenata. Stjepan Pataki nije prekidao profesorski rad od svoga prvog zaposlenja 1930. godine doslovno do kraja života 1953. godine – posljednjeg dana svoga života održao je svoje posljednje predavanje. I u najtežim trenucima uvijek se profesorskom radu iznova radovao i bez ostatka predavao. On za njega nije bio radna obveza, već utočište mira, sreće i zadovoljstva. Profesorski rad bio mu je životni poziv. Njegovi učenici i studenti nisu od njega samo slušali predavanja iz pedagogije; oni su živjeli njegove teorije i problematizirali ih zajedno s njim.

Pataki svoje učenike i studente nije samo obrazovao. On ih je i odgajao. Sa svojim studentima na Institutu u smiraj dana znao je ugasiti svjetla u predavaonici i pričati im o svojim studentskim danima (12.2.11.3., 7). Nije to nalagao neki didaktički princip kako bi se približio svojim studentima, već je istinski doživljavao studente kao svoje kolege i drugove s kojima je dijelio vlastito iskustvo. Bio je to prirodni izraz Patakijeva načina života. Zato ne čudi da su uz kolege profesore i druge suradnike Stjepana Patakija osobito cijenili njegovi studenti: “Odakle ste; hoćete li imati mogućnosti za rad; jeste li našli stan ... to su bila prva pitanja koja nam je postavljao prof. Pataki, kada smo došli na studij. A par sati pred smrt interesirao se je za svakog pojedinog studenta. Kako stoji s ispitima; što namjerava polagati; kakve su mu materijalne prilike, ima li nekih većih problema ... (...) Koliko smo puta sjedili u njegovoj sobi, a on nam je davao savjete, upućivao, pomagao. I nekako nam je bilo lakše, kad smo porazgovarali s tim čovjekom, koji je za svakog našao toplu riječ, s čovjekom, koji se je tako očinski brinuo za svoje studente. (...) A malo je ljudi, kojih se generacije sjećaju kao čovjeka. Takvi ljudi se ne zaboravljaju. Uspomena na njih ostaje neizbrisiva u srcima ljudi. Bio je čovjek. A to je najviše, što se o nekome može reći” (13. M. G., 1953: 3).

Skladan spoj osobitih ljudskih kvaliteta, široke kulture, izrazitog profesorskog dara i goleme erudicije stvorili su Stjepana Patakija jednim od vodećih sveučilišnih profesora pedagogije u Hrvatskoj i Jugoslaviji u prvoj polovici XX. stoljeća.

9. RAZVOJ SOCIJALISTIČKE PEDAGOGIJE

Koliko god nove životne prilike nastale oslobođenjem zemlje 1945. godine u Narodnoj Republici Hrvatskoj osiguravale znatno sigurniji i mirniji život od onoga za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske, one su bile posve nesklone pedagogiji. U skladu s novom totalitarnom ideološko-političkom doktrinom istočnog bloka zemalja, kojem je NR Hrvatska u sklopu FNR Jugoslavije pripala, zapriječena je bilo kakva mogućnost nastavka predratne građanske orijentacije pedagogijskog razvoja – poput kulturne pedagogije Stjepana Patakija. Nametnut je razvoj monistički zasnovane socijalističke pedagogije. U tim okolnostima Stjepan Pataki je 1945. godine bio prisiljen napustiti dotadašnji pravac razvoja kulturne pedagogije i započeti izgradnju potpuno novog pravca socijalističke pedagogije koja po teorijsko-metodologijskom uporištu, po tematskom usmjerenju, po načinu obrade i po rezultatima do kojih dolazi slijedi novi ideološko-politički kurs zemlje razvijajući tako pedagogijsku teoriju koja je po mnogo čemu suprotstavljena dotadašnjem pristupu pedagogiji i odgoju.

Izvanznanstveni razlozi nametnuli su zaokret Patakijeve pedagogije. Socijalističkoj pedagogiji nakon Drugoga svjetskog rata službena državna ideologija je određivala teorijsko-metodologijske temelje, pravac njena razvoja, pa čak i uzore kojima treba težiti. Patakijev koncept razvoja socijalističke pedagogije u tom kontekstu nije mogao biti samostalan. Za vrijeme takve ideološko-političke kontrole nije se moglo na znanstveno utemeljen način stvaralački razvijati pedagogijska teorija, već se umješnost znanstvenog rada mjerila razinom iskorištenosti i kvalitetom interpretacije zadanog ideološkog okvira.

Koncept socijalističke pedagogije Stjepan Pataki je kratko razvijao. Nastao je između 1945. i 1953. godine – s jedne strane pokrenut monistički zasnovanim ideološko-političkim razvojem društva, a s druge zaustavljen autorovim preminućem. No, unatoč tome što je razvoj teorije socijalističke pedagogije Stjepana Pata-

kija trajao dvostruko kraće od razvitka njegove teorije kulturne pedagogije, razina izgrađenosti Patakijeva koncepta socijalističke pedagogije znatno je viša od koncepta kulturne pedagogije. Uzrok tome opet su izvanznanstveni razlozi koji neposredno nakon rata nameću koncept socijalističke pedagogije SSSR-a kao gotovi model u kojeg se hrvatska i cjelokupna jugoslavenska poslijeratna pedagogija trebala ugledati. Tako socijalistička pedagogija Stjepana Patakija nastaje prihvaćanjem i reinterpretiranjem koncepta sovjetske socijalističke pedagogije.

Nakon državno-političkog raskola sa SSSR-om od 1951. godine Jugoslavenska ideologija postupno se udaljava od sovjetskog koncepta razvoja. No, iznenadna smrt Stjepana Patakija na početku tih promjena nije dozvolila cjelovitu rekonzultualizaciju već izgrađene socijalističke pedagogije po uzoru na sovjetski pedagoški model. Ovaj proces Pataki je započeo, ali ga nije uspio završiti. Tako se koncepcija socijalističke pedagogije Stjepana Patakija u svojim temeljnim postavkama razvila po uzoru na sovjetsku socijalističku pedagogiju, pri čemu potkraj svoga razvoja započinje promjene u pravcu slobodnijeg traganja za rješenjima u skladu s novom ideološko-političkom doktrinom društva.

U konceptu socijalističke pedagogije Stjepan Pataki razrađuje čitav niz pedagoških i odgojnih pitanja u novom duhu, među kojima su najznačajnija: filozofijska interpretacija socijalističkog pristupa pedagogiji u okviru pedagoške teologije, analiza značaja odgoja u čovjekovu životu, određenje znanstvenih kriterija pedagogije, interpretacija ideološko-politički postavljenog cilja i zadataka odgoja, te pitanje moći i granica odgoja; korpus socijalističke pedagogije izvodi se iz teleoloških zadataka odgoja posebno razrađujući u tom kontekstu fizički i intelektualni odgoj, politehničko obrazovanje, te moralni i estetski odgoj; pored toga osobita je pažnja posvećena odgajatelju kao ključnom faktoru institucionalnog odgoja i obiteljskom odgoju kao glavnom izvaninstitucionalnom odgojnom činitelju. Bez obzir na zadani ideološki okvir unutar kojeg se kretala, vrijednost Patakijeve socijalističke pedagogije je u tome što se u njoj bolje razumijevala i kvalitetnije teorijski i prak-

tično postulirala pedagogija i odgoj u odnosu na njegovu kulturnu pedagogiju.

Osim toga, u svojoj teoriji socijalističke pedagogije Pataki raspravlja i druga pitanja koja nisu do kraja razrađena ili po karakteru ne spadaju u okvir njegova zaokruženog koncepta. Među njima se naročito ističu: odnos pedagogije i psihologije, rasprave o reformnim pravcima u pedagogiji, prikazi pedagoških i školskih prilika u SSSR-u, izvještaji sa znanstvenih skupova, problemi discipline i ocjenjivanja učenika, čitav niz pitanja iz prosvjetne politike i dr. Zbog specifičnosti Patakijeve razrade i ova pitanja zavrjeđuju odgovarajuću pažnju.

Koncept socijalističke pedagogije, kao i koncept kulturne pedagogije Stjepana Patakija, opterećen je određenim proturječjima. Međutim, za razliku od kulturne pedagogije u kojoj oni nastaju prije svega kao plod aktivnog sudjelovanja u čitavom nizu rasprava, polemika i teorijskih izleta u različita područja odakle neki preuzeti dijelovi kolidiraju njegovu cjelokupnom konceptu, u socijalističkoj pedagogiji Patakijeva polemičnost je zatumljena, a mogućnost prihvaćanja različitih znanstvenih diskursa skućena, tako da su najveća proturječja plod izvanznanstvenih kriterija. Naime, sa zaokretom političkog kursa udaljavanjem od krute ideologije SSSR-a revidirani ideološki okvir potkraj razvoja Patakijeve teorije socijalističke pedagogije omogućuje postupni prijelaz od pasivnije ideološke interpretacije pedagoških pitanja prema njihovoj značajnijoj pedagozizaciji, odnosno znanstveno aktivnijoj interpretaciji. U tim okolnostima Pataki otvara prostor novim, ali i nekim starim, predratnim pristupima pedagogiji i odgoju, koji su u kontradikciji s ranijim stajalištima: tako se primjerice uz normativni vraća *deskriptivno-eksplikativni* zadatak pedagogiji, uvode se empirijske istraživačke metode, započinje problematizacija određenja cilja odgoja, razdvaja se funkcionalni od intencionalnog odgoja, moć odgoja svodi se u realnije okvire i dr. Prerani završetak Patakijeva života onemogućio je nastavak njegova aktivnog sudjelovanja u deetativizaciji pedagogije koja bi daljnjim osnaživanjem njenih znanstvenih temelja vrlo vjerojatno vodi-

la prema cjelovitoj rekonceptualizaciji Patakijeve socijalističke pedagogije.

Bez obzira na to što je socijalistička pedagogija Stjepana Patakija nastala pod čvrstom ideološkom paskom po uzoru na sovjetsku socijalističku pedagogiju, komparativna analiza ovoga koncepta s konceptima drugih autora koji su se razvijali u istim društvenim prilikama pokazuje da je po svojoj strukturi, razini izgrađenosti i argumentiranosti pristupâ Patakijeva socijalistička pedagogija najbolja u Hrvatskoj i da spada među najrazvijenije koncepte poslijeratne socijalističke pedagogije u Jugoslaviji. Tome posebno doprinosi dinamika i način otvaranja novih pedagoških tema u izmijenjenim ideološko-političkim okolnostima potkraj njegova života nadilazeći okvir utabanih rješenja u okviru socijalističke pedagogije. Radi svega toga Pataki spada u pionire razvoja socijalističke pedagogije u Hrvatskoj i cjelokupnoj Jugoslaviji.

Unatoč tome što je socijalistička pedagogija ideološki predestinirana, to nikako ne znači da radovi Stjepana Patakija iz tog razdoblja ne zavrjeđuju revalorizaciju u kontekstu recentnih pedagoških zbivanja u Hrvatskoj. Dapače, u prilog proučavanju socijalističke pedagogije Stjepana Patakija govori čitav niz tema razrađenih u njegovu konceptu koje su sve do kraja razvoja socijalističke pedagogije ostale u njenim temeljima – poput povezanosti prakse i teorije odgoja, društvene uvjetovanosti odgoja, odnosa između funkcionalnog i intencionalnog odgoja, zadataka pedagoške znanosti i dr. Štoviše, čitav niz pedagoških uputa iz ovoga razdoblja ostao je vitalan sve do današnjih dana. Stoga se može zaključiti da Patakijeva socijalistička pedagogija predstavlja vrlo važan segment poslijeratnog socijalističkog razvoja pedagogije koji zavrjeđuje povijesnu redefiniciju, ali i revalorizaciju u kontekstu recentnih pedagoških zbivanja.

9.1. Brojčani pregled radova iz razdoblja socijalističke pedagogije

U razdoblju socijalističke pedagogije Pataki je objavio tri knjige – jednu u koautorstvu (11. Pataki, 1951 g), s jednim (11. Pataki, 1948 a),

dva (11. Pataki, 1948 d) ili više ponovljenih izdanja – 11. Pataki, 1951 g) – i 46 članaka (jedan u koautorstvu – 11. Pataki, 1949 a), od kojih je jedan dodatno otisnut i kao samostalna edicija (11. Pataki, 1951 e – 1951 f). Uredio je po jedan udžbenik (11. Pataki, 1951 g) i zbornik radova (11. Pataki, 1950 d). Kao suradnik sudjelovao je u izradi prvih svezaka dviju enciklopedija (11. Pataki, 1955-1964; 1955-1971).

Sve tri knjige objavio je Pedagoško-književni zbor u Zagrebu (11. Pataki, 1948 a; 1948 d; 1951 g).

Većina članaka – njih 40 – objavljena je u Zagrebu i to: 16 članaka u časopisu *Pedagoški rad*, sedam članaka u dnevnom listu *Vjesnik*, po četiri članka u listu *Školske novine* i kao predgovori knjigama i zbornicima radova, po dva članka u zbornicima radova, *Sveučilišnom listu* i listu *Borba*, te po jedan članak u Zborniku radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, časopisu *Narodna prosvjeta* i listu *Primorski vjesnik*.

Svih šest radova objavljenih izvan Zagreba izašli su u beogradskom časopisu *Savremena škola*.

U razdoblju socijalističke pedagogije Pataki je ukupno objavio 274 stranice tiskane u okviru knjiga (prosječno 91 stranicu po svakoj knjizi) i 369 stranica u sastavu članaka (prosječno osam stranica po svakom članku), što je ukupno 643 stranice objavljenih radova (13 stranica po svakom radu).

U ovom razdoblju Stjepan Pataki je prosječno objavljivao 5,4 rada po godini (pet članaka i po jednu knjigu svake treće godine), odnosno 71 stranicu svake poslijeratne godine.

Nešto je teže usporediti Patakijevu dinamiku objavljivanja radova s nekim istaknutijim autorima iz ovoga razdoblja bilo radi njihovih nepotpunih bibliografija (Vladimir Schmidt i Dragutin Franković) ili zato što su u to vrijeme tek započinjali znanstveni rad (Dragutin Franković). Uzimajući to u obzir, može se istaći da je prema *Izboru važnijih autorovih radova* (13. Schmidt, 1985: 397-399) Vladimir Schmidt u desetogodišnjem razdoblju od 1945. do 1954. godine objavio dvije knjige i osam članaka, što je u prosjeku jedan rad godišnje (0,8 članaka i po jednu knjigu svake pete godine); u tom istom

razdoblju prema *Izabranoj bibliografiji objavljenih radova dra Dragutina Frankovića* (13. Beždanov, 1985: 257-266) Franković je objavio dvije knjige i 18 članaka, što je u prosjeku dva rada godišnje (1,8 članaka i po jednu knjigu svake pete godine); tek cjelovita bibliografija radova Radovana Teodosića (13. Prof. ..., 1977) olakšava usporedbu s Patakijem, prema kojoj Teodosić u spomenutom razdoblju objavljuje devet knjiga (od kojih je šest nastalo u koautorstvu s drugim autorima, a četiri su školski udžbenici) i 58 članaka, što je u prosjeku 6,7 radova godišnje (5,8 članaka i gotovo po jednu knjigu svake godine).

10. ZAKLJUČAK

Razmatrajući pedagogiju Stjepana Patakija u kontekstu globalnih svjetskih procesa, općih povijesnih i konkretnih pedagoških prilika u Hrvatskoj utvrđeno je da je stvorio značajan opus, usprkos iznimno turbulentnom životu i radu. Uzroci tih turbulencija povezani su s globalnim svjetskim procesima koji su se posebno snažno prelamali na ovim našim prostorima. Bez njihova razumijevanja ne može se razumjeti život i rad Stjepana Patakija.

Globalni svjetski procesi pokrenuti u prvoj polovici XX. stoljeća izazvali su velike promjene. Urušavaju se monarhistički imperiji, a iz razrušenih carstava nastaju nove nacionalne i višenacionalne državne zajednice kao međufaza u konačnom procesu konstituiranja nacionalnih država. Drobljenje europskih kolonijalnih hegemonija slabi položaj ključnih europskih sila, osobito nakon dvaju svjetskih ratova koji naj-snažnije pogađaju europske razvojne resurse. Na tlu Europe nastaju različiti politički sustavi: osim pluralizirane parlamentarne demokracije – bilo monarhističkog ili republikanskog tipa – pojavljuju se socijalistički i fašistički¹¹ totalitarni ustroji. Sve ove povijesne turbulencije, ratne kataklizme i različiti, među sobom suprotstavljeni politički sustavi, iscrpljuju Stari kontinent i slabe njegovu moć.

¹¹ Koristi se termin *fašizam* podrazumijevajući pritom i nacionalsocijalizam.

Nakon što je fašistički totalitarizam u Drugom svjetskom ratu vojnički poražen, socijalistički totalitarizam kao antipod demokratskom političkom sustavu širi se do te mjere da se potkraj ovoga razdoblja uspostavlja nova polarizacija svijeta na dvije hemisfere s ekonomski, kulturno i vojno-politički suprotstavljenim državama: na jednoj strani je blok građanskih zemalja s pluraliziranim pristupom čovjeku i društvu na čelu sa Sjedinjenim Američkim Državama, a na drugoj njemu suprotstavljeni blok monistički ideologiziranih socijalističkih društava pod vodstvom Saveza Sovjetskih Socijalističkih Država. Međublockovski konflikt zaoštava stanje na europskom kontinentu koji je razdijeljen demarkacionom linijom na dva antagonizirana tabora.

Sudbina tako radikaliziranih svjetskih povijesnih procesa iz prve polovice XX. stoljeća na dramatičan je način utjecala na Hrvatsku. U tom razmjerno kratkom povijesnom razdoblju Hrvatska je bila u čak četiri među sobom sukobljene višenacionalne državne zajednice. Svaka od njih nastajala je iz ratnog sukoba s prethodnom, negirajući uređenjem svojih društvenih odnosa naslijeđe prethodnog sustava. Razlike između ovih državnih zajednica bile su toliko velike da su po svom ustrojstvu pripadale trima među sobom suprotstavljenim svjetskim političkim sustavima – monarhijama, fašizmu i socijalizmu.

Prve dvije države – Habsburška monarhija i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca (Jugoslavija) – koje među sobom dijele 4/5 ovoga povijesnog razdoblja, parlamentarne su monarhije s reduciranim oblikom demokratskog ustrojstva u kojima Hrvatska bezuspješno traži odgovarajuće mjesto pod suncem. Opterećeni neriješenim ekonomskim, nacionalnim i socijalnim pitanjima dvorovi spomenutih monarhija apsolutističkim centralizmom prije svega su čuvali osobne interese ne prezajući pritom od opstruiranja ionako slabih demokratskih institucija sistema i procesa kroz koje politički predstavnici hrvatskih interesa uporno, ali uglavnom i bezuspješno pokušavaju poboljšati teško stanje.

Posljednja petina ovoga razdoblja podijeljena je između dvaju totalitarnih sustava – fašizma

i socijalizma – koji se po mnogočemu razlikuju. Nezavisna Država Hrvatska, nastala i održavana uz pomoć vodećih fašističkih sila, za čitavo vrijeme svoga postojanja u Drugom svjetskom ratu u krvi je gušila drugačije političke opcije, ali i brutalno provodila rasistički pogrom pojedinih nacionalnih zajednica. Za razliku od nje, antifašistička pobjednica Narodna Republika Hrvatska u sklopu Federativne Narodne Republike Jugoslavije svoju ideološku isključivost nije povezivala s nacionalnom pripadnošću ili bilo kakvim drugim porijeklom, niti se krvavo obračunavala s političkim neistomišljenicima. Stoga nisu ni posljedice socijalističkog sustava bile tako pogubne i po život opasne kao fašističke. Međutim, iako ideološki polaze s oprečnih stajališta, koristeći se pritom posve drugačijim metodama vladanja, NDH i NRH u prvoj polovici XX. stoljeća umjesto rješavanja temeljnih nacionalnih i socijalnih pitanja hrvatskog društva svojim totalitarizmima dodatno su otežavale i onako zapretno stanje gušenjem bilo kakve mogućnosti slobodnog, od političke kontrole nezavisnog javnog djelovanja. Na taj način čitav niz neriješenih problema dodatno se komplicirao. U njima vladajuće garniture drže ideološki monopol nad cjelokupnim društvom, pri čemu su se drugačiji oblici mišljenja smatrali subverzivnim i kontrarevolucionarnim. Sve je moralo biti u funkciji društveno proklamirane ideologije – od ekonomskog i političkog, preko znanstvenog i umjetničkog, do ukupnog kulturnog razvoja.

Tako se tijekom pola stoljeća odvijala povijesna drama na tlu Hrvatske u kojoj je njena sudbina na marginama svjetskih političkih zbivanja, nerijetko završavajući u nepomirljivim krajnostima: Hrvatska je spadala u najsiriomašnije krajeve moćnog europskog multinacionalnog imperija prije Prvoga svjetskog rata, ali i najbogatije krajeve višenacionalne monarhije nakon toga rata; bila je dio najkrvavijih, ideološki i nacionalno najsuprotstavljenijih krajeva za vrijeme Drugoga svjetskog rata u kojima se izravno provodila brutalna fašistička rasna politika, ali i dio totalitarizma nove višenacionalne socijalističke zajednice u kojoj nakon međudržavnog

sukoba s etatiziranim vrhom socijalističkih društava u 50-ih godinama XX. stoljeća započinje politički eksperiment traganja za specifičnim *trećim putem* samoupravnog deetatiziranog socijalističkog razvoja koji dugoročno izaziva slabljenje socijalističkog totalitarizma.

U tim okolnostima je živio Stjepan Pataki. Za svoga relativno kratkog života i rada proživio je tri totalitarna politička režima. Njegov pedagoški opus odredile su općedruštvene (ne)prilike u Hrvatskoj u prvoj polovici XX. stoljeća. Bio je harmonično odgojen i kvalitetno obrazovan, imao je veliku radnu energiju, poseban senzibilitet za profesorski poziv i znanstveno-istraživački rad. Dobar materijalni i socijalni status te skladan obiteljski život pogodovale su uspješnom radu. Sve su to bili preduvjeti za veliki napredak kojeg je ostvario u životu. Međutim, razdoblje njegova života – bremenito društvenim konfliktima, kulturnim obratima i pedagoškim krajnostima – presudno je utjecalo u isto vrijeme i na velike životne obrate.

U razmjerno kratkom životu, koji nije dosegaо niti pola stoljeća i radnom vijeku od nepunih četvrt stoljeća, Stjepan Pataki se razvio u izrazito snažnu i u isto vrijeme senzibilnu osobu, odabravši za svoj životni put isto tako osjetljiv profesorski poziv i pedagogiju kao društvenu znanost. Na žalost, profesorski poziv i pedagogiju u to su vrijeme snažno zahvatili totalitarni društveni potresi koji su nametnuli obrate i neprirodan, skokovit smjer razvoja. Umjesto prirodnog evolucijskog napretka, nametnuti su revolucionarni obrati i laviranja. U tom kontekstu život Stjepan Pataki dijeli sudbinu Hrvatske u prvoj polovici XX. stoljeća, a njegov pedagoški opus najbolji je izraz pedagogije u Hrvatskoj toga doba.

Konfrontirani društveni procesi prepuni proturječja i neriješenih pitanja presudno su utjecali na razvoj pedagogije kojoj je bio posvećen: od početne orijentacije prema njemačkom kulturnom krugu, koja je bitno reducirana za vrijeme Drugoga svjetskog rata¹², pedagogija je prisiljena nakon rata na zaborav vlastite baštine i bespogovorno preuzimanje koncepta istočnog

¹² Ustaški režim je bio rezerviran prema kulturnoj pedagogiji jednako kao što je fašistički režim bio rezerviran prema duhovnoznanstvenoj pedagogiji.

civilizacijskog kruga pod utjecajem SSSR-a. Završetak procesa izgradnje pedagoškijske znanosti s njenom sve snažnijom participacijom u rješavanju hrvatskih pedagoških problema i postupnim uključivanjem u svjetska pedagoškijska zbivanja zamijenjena je njenom sveopćom politizacijom i ideologizacijom u kojem je marginalizirana i svedena na *ancilla régimea*.

U tim iznimno teškim okolnostima za život i rad pedagoškijski habitus Stjepana Patakija involviran je u gotovo sve ključne pedagoškijske ustanove u Hrvatskoj toga doba. Najviše je traga ostavio na Pedagoškijskom seminaru Filozofskog/Mudroslovnog fakulteta Zagrebačkog sveučilišta, te potom Pedagoškijskom institutu kao njegovu nasljedniku kojeg je na istom fakultetu osnovao nakon Drugoga svjetskog rata. U radu (Hrvatskog) pedagoško-književnog zbora, te u časopisu *Napredak* (kasnije zamijenjenim *Pedagoškijskim radom*), prepoznavao se njegov specifičan pristup.

Bio je prvi akademski obrazovani pedagog koji je radio na sveučilišnom studiju pedagogije i jedini profesor na tom studiju koji je održao kontinuitet svoga sveučilišnog rada od predratne Kraljevine Jugoslavije, preko Nezavisne Države Hrvatske do poslijeratne Narodne Republike Hrvatske u sastavu Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Odluke o zadržavanju na Sveučilištu za vrijeme NDH, kao i za vrijeme NRH, nisu bile u njegovim rukama, već su ih donijele totalitarne vlasti. Zadržavanjem je osigurao sebi i svojoj obitelji kakvu-takvu sigurnost i izvor egzistencije u teškim vremenima. Ali je zbog toga platio visoku cijenu svojim načinom rada i života.

Da je Stjepan Pataki bio jedan od vodećih teoretičara pedagogije u Hrvatskoj i Jugoslaviji potvrđuje komparativna analiza njegova opusa s opusima njegovih suvremenika. Kontinuirano je prednjačio u iniciranju i zavidnoj razini raspravljanja ključnih pedagoškijskih pitanja. Bilo je to obilježje cjelokupne njegove pedagogije – kako one predratne građanske provenijencije, tako i one poslijeratne socijalističke.

Kronološkijska razvojno-dinamička analiza cjelokupnog pedagoškijskog opusa Stjepana Pata-

kija otkriva njegova dva pristupa pedagoškijskoj teoriji: u razdoblju prije Drugoga svjetskog rata, koje se uz značajne redukcije zadržava i za vrijeme rata, svojim akademskim obrazovanjem i osobnim izborom razvija kulturnu pedagogiju s najvećim doprinosom konstituiranju nacionalne pedagoškijske znanosti između dvaju svjetskih ratova, a u poslijeratnom razdoblju morao je pratiti jedino moguću službeno proklamiranu socijalističku pedagogiju. Za razliku od kulturne pedagogije, koja je bila njegov osobni izbor razvijajući u njoj svoj posve originalni pristup – drugačiji od ostalih pristupa kulturnoj pedagogiji – njegov poslijeratni socijalistički pravac u pedagogiji iznuđen je općim društvenim okolnostima. Socijalistička pedagogija na svojim počecima nije dozvoljavala drugačiju pedagogiju niti disonantne tonove od službeno proklamirane ideologije. Cjelokupni rad svodio se tada prije svega na (više ili manje uspješnu) pedagoškijsku interpretaciju službenih ideoloških proklamacija umjesto na istraživanje i slobodni razvoj pedagoškijske znanosti.

To ipak ne znači da je njegova pedagogija iz poslijeratnog razdoblja sasvim nevažna i potpuno jednaka ostalim pristupima. Postoje i tada razlike u kvaliteti između pedagoškijskih koprusa pojedinih autorâ, bez obzira na to što su u cjelini među sobom znatno bliži od onih slobodno razvijanih prije rata. U tom pogledu i poslijeratna socijalistička pedagogija Stjepana Patakija, kako u etatističkoj tako i na početku samoupravne socijalističke faze, spada među vodeće socijalističke pristupe pedagogiji u Hrvatskoj i Jugoslaviji.

Obiman i plodan rad Stjepana Patakija prelazi okvire njegova razmjerno kratkog života: objavio je ukupno 101 rad, od kojih je 10 knjiga (10% od ukupnog broja objavljenih radova) i 91 članak (90% objavljenih radova). Za razdoblja kulturne pedagogije do 1944. godine objavio je 51% radova (70% knjiga i 49% članaka), a u razdoblju socijalističke pedagogije od 1945. godine 49% radova (30% knjiga i 51% članaka).

Cjelokupni opus njegovih objavljenih radova drži 1.599 tiskanih stranica, od kojih je 956 stranica (60%) iz razdoblja kulturne pedagogije do

1944. godine, a 643 stranice (40%) iz razdoblja socijalističke pedagogije od 1945. godine. Od toga je 795 stranica objavljeno u sastavu knjiga (prosječno 79,5 stranica po pojedinoj knjizi) i 804 stranice u sastavu članaka (prosječno 8,8 stranica po svakom članku).

Godišnje je objavljivao u prosjeku po 3,4 rada (3 članka i po jednu knjigu svake treće godine), odnosno 53 stranice po svakoj godini od prvog objavljenog rada 1924. godine do njegove smrti 1953. godine, što po broju i dinamici objavljivanja radova Stjepana Patakija svrstava među najplodnije pedagoge u Hrvatskoj i Jugoslaviji toga doba.

Bio je izuzetno darovit, plodan i cijenjen profesor i znanstvenik koji je u razmjerno kratkom periodu dosegao iznimne rezultate. Njegova znanstvena istraživanja bila su napredak ne samo za njega, nego i za cjelokupnu pedagogijsku znanost u Hrvatskoj i Jugoslaviji. Jedini je sveučilišni profesor pedagogije koji je održao kontinuitet svoga sveučilišnog rada i istraživanja pedagogijske znanosti tijekom dvije pedagogijske etape – pluralizirane znanstvene pedagogije i monistički zasnovane socijalističke pedagogije – i tri politička sistema: od Kraljevine Jugoslavije, preko Nezavisne Države Hrvatske do Narodne Republike Hrvatske u sklopu Federativne Narodne Republike Jugoslavije. Poput svih drugih suvremenika, dijelio je sudbinu svoga društveno-političkog trenutka. Njegova pedagogija nastala je u razdoblju teških povijesnih okolnosti u kojima je živio s obratima u prijelomnim trenucima. Unatoč dvaju oprečnih pristupa koja je razvijao u svojoj pedagogiji, izgradio je respektabilnu pedagogijsku teoriju koja ga svrstava u sâm vrh pedagogijske znanosti u Hrvatskoj, ali i cjelokupnoj Jugoslaviji obadva u razdoblja.

Stjepan Pataki je danas nepravедno zaboravljen. Zanemarivanje njegova lika i djela jednako je zanemarivanje vlastite prošlosti. Pataki

je slika i prilika razdoblja u kojem je živio. Ako je povijest učiteljica života, onda je onaj tko ne poznaje vlastitu povijest osuđen da je ponavlja. Mi se ne trebamo sa svime slagati, ali bi morali razumjeti. Upoznavanjem života i rada Stjepana Patakija spoznajemo svu složenost vlastite pedagogijske baštine, njena ograničenja i doprinose. U tome se prepoznaju mnoge vrline, poput toga kako se i u turbulentnim vremenima može zadržati dostojanstvo i profesionalnost, osobni dignitet čovjeka i visoki etički standardi profesora.

11. BIBLIOGRAFIJA OBJAVLJENIH RADOVA STJEPANA PATAKIJA¹³

1. Stevan PATAKI (1924): ... , u časopisu: *Uzgajatelj*, Sarajevo, br. 8-9, 10. i 11, str. 33-34, 12-13. i 42-43 (Napomena: Prvi Patakijev članak odgovor je na natječaj *Uzgajatelja* – časopisa za moralno i etičko poboljšanje društva, s temom Moral i društvo. Članak nema posebno istaknut Patakijev naslov; op. I. R.).
2. Stevan PATAKI (1928 a): Razmatranja o pedagogijskoj teleologiji, u časopisu: *Nastavni vjesnik*, Zagreb, br. 7-8, str. 261-272.
3. Stevan PATAKI (1928 b): Filozofijski osnov pedagogijske teleologije, u časopisu: *Nastavni vjesnik*, Zagreb, br. 9-10, str. 323-343.
4. Stevan PATAKI (1929): Kulturna pedagogija i problemi duhovno-znanstvene psihologije : Prilog kulturno-filozofijskoj problematici, u časopisu: *Nastavni vjesnik*, Zagreb, br. 8. i 9-10, str. 298-305. i 336-346.
5. Stevan PATAKI (1930): *Problem spoznavanja i njegovog predmeta : Prikaz i kritika transcendentnog idealizma. Metalogička "strana" u spoznajno-teoretskom problemu (Odlomak) – Radnja odobrena kao disertacija za doktorski ispit na sjednici Savjeta*

¹³ U ovom poglavlju je popis svih objavljenih radova Stjepana Patakija. Poredani su kronološkim redom. Kod svakog rada, kao i u sljedeća dva poglavlja izvora i literature, navedeno je autorovo ime i prezime na način na koji je ono objavljeno u tom radu. Na kraju pojedinih bibliografskih jedinica u ovom su poglavlju navedene u zagradama napomene u kojima su posebno istaknuta eventualna ponavljanja prethodno objavljenog teksta, održana predavanja na temelju objavljenog teksta ili neka druga zapažanja značajna za tu bibliografsku jedinicu.

- Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu od 26. oktobra 1929., prema referatu članova ispitnog odbora: Dr. Alberta Bazale, Dr. Ramira Bujasa, Dr. Vladimira Varićaka, sveučilišnih profesora., str. 63 (Napomena: Mjesto izdanja i izdavač ove knjige nisu navedeni. U njoj je objavljen *Uvod, Literatura*, poglavlje IV. *Transcendentalna nauka o predmetu spoznavanja* i prvi dio poglavlja V. *Transcendentalni problem. Metalogička strana u transcendentnom odredjenju predmeta.*, od ukupno osam poglavlja Patakijeve doktorske disertacije. Objavljene su (arhivski obilježene) stranice 1-5, 6-12, 55-90. i 91-106.; op. I. R.).
6. Stevan PATAKI (1931): Jedno novo djelo Oswalda Spenglera, u časopisu: *Riječ*, Zagreb, br. 30. i 31, str. 10-13. i 7-10.
  7. Stevan PATAKI (1932 a): *Kultura i odgoj : Povodom Vuk-Pavlovićeva djela "Ličnost i odgoj"*, Sisak, Tiskara Vjekoslav Pelc, str. 39.
  8. Stevan PATAKI (1932 b): Dr. Pavao Vuk-Pavlović: Ličnost i odgoj – Jedan prikaz, u dnevnom listu: *Jutarnji list*, Zagreb, od 13. 11. i 20. 11, str. 19. i 19 (Napomena: Ovaj članak istovjetan je prvom poglavlju Patakijeve ranije objavljene knjige: *Kultura i odgoj : Povodom Vuk-Pavlovićeva djela "Ličnost i odgoj"* (11. 1932 a), str. 3-15; op. I. R.).
  9. Stevan PATAKI (1933 a): Razvoj i nauka logičkog idealizma : "Glavno pitanje" Kantove Kritike čistog uma ("Kopernikovski obrat" kao smisao Kantova transcendentalnog idealizma), u zborniku: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti – Razred historičko-filologički i filozofičko-juridički*, Zagreb, Tisak Nadbiskupske tiskare, knjiga 247, str. 148-182.
  10. Stevan PATAKI (1933 b): Razvoj i nauka logičkog idealizma : "Glavno pitanje" Kantove Kritike čistog uma ("Kopernikovski obrat" kao smisao Kantova transcendentalnog idealizma), *Pretisak* iz 247. knjige zbornika: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti – Razred historičko-filologički i filozofičko-juridički*, Zagreb, Tisak Nadbiskupske tiskare, str. 148-182.
  11. Stevan PATAKI (1933 c): *Problemi filozofske pedagogije (Odnos filozofije i obrazovanja) – Uvodnu riječ napisao: Dr. Albert Bazala, univerzitetski profesor*, Zagreb, Zadržna štamparija – Berislavićeva 10 (B. Miletić), str. 185.
  12. Stevan PATAKI (1933 d): Radna pedagogija u svijetlu filozofije i psihologije : Kulturno-historiska pozadina nove škole, u časopisu: *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva*, Beograd, br. 10-12, str. 896-913.
  13. Stevan PATAKI (1934 a): Entwicklung und Lehre des logischen Idealismus : Die "Hauptfrage" der Kantschen Kritik der reinen Vernunft ("Kopernikanische Wendung" als Sinn des Kantschen transzendentalen Idealismus) – Auszug aus der im "Rad", Bd. 247 (1933), S. 148-182 veröffentlichten Abhandlung, in Sammelband: *Bulletin international de l'Académie Yougoslave des sciences et des beaux-arts*, Zagreb, Tisak Zaklade tiskare Narodnih novina, livre sixième, S. 33-45 (Napomena: Ovaj članak skraćena je verzija Patakijeva članka objavljenog godinu ranije: Razvoj i nauka logičkog idealizma : "Glavno pitanje" Kantove Kritike čistog uma ("Kopernikovski obrat" kao smisao Kantova transcendentalnog idealizma) (11. 1933 a, b); op. I. R.).
  14. Stevan PATAKI (1934 b): *Sovjetska škola*, Zagreb, Minerva, str. 63.
  15. Stevan PATAKI (1934 c): Povodom predavanja prof. Matičevića u Akademiji, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 1-2, str. 29-36.
  16. Stevan PATAKI (1934 d): Razmatranja o filozofijskim i psihologijskim principima pedagogijske nauke, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 6, str. 249-260.
  17. Stevan PATAKI (1934 e): Razmatranja o filozofijskim i psihologijskim principima pedagogijske nauke, *Posebni otisak* iz časopisa: *Napredak*, Zagreb, br. 6, str. 249-260.

18. Stevan PATAKI (1934 f): Pedagogija Johna Dewey-a : Povodom prijevoda knjige "Pedagogika i demokratija". Uvod u filozofiju vaspitavanja. Preveo dr. Dragomir Ikonić. Izdanje izdavačke knjižnice Gece Kona. Beograd 1934. Str. 592. Cijena 100.- din., u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 9. i 10, str. 426-429. i 471-475.
19. Stevan PATAKI (1935 a): Najnoviji rad prof. Matičevića o temeljnim pitanjima pedagoškijske nauke, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 3, str. 127-138.
20. Stevan PATAKI (1935 b): Nekoliko misli o skupnoj nastavi uz novu knjigu Defrančeskoga : Ante Defrančeski: Skupna nastava u teoriji i praksi. Zagreb 1935. – Biblioteka Jugoslavenskog učiteljskog udruženja, sekcije za savsku banovinu u Zagrebu., u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 8-9, str. 382-387.
21. Stevan PATAKI (1936 a): Naši pedagozi u uglednom njemačkom časopisu "Die Erziehung", u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 5, str. 234-237.
22. Stevan PATAKI (1936 b): Pedagoškijska nauka i problem odgojne funkcije : Problem pedagoškijske nauke, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 6, str. 241-249 (Napomena: Patakijevo nastupno predavanje na Sveučilištu 30. svibnja iste godine. Članak je ujedno i prvo poglavlje njegove knjige: *Pedagoškijska nauka i problem odgojne funkcije (I. Problem pedagoškijske nauke*, str. 3-11.), objavljene također iste godine (11. 1936 c); op. I. R.).
23. Stevan PATAKI (1936 c): *Pedagoškijska nauka i problem odgojne funkcije*, Zagreb, Tiskara "Merkantile" – (Jutriša i Sedma K), Ilica 35, str. 40.
24. S. P. (1936 d): Brehm: Kako žive životinje : U izdanju Minerve nakladne knjižare u Zagrebu, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 10, str. 445.
25. S. P. (1936 e): Mate Demarin: Idejne komponente radne škole : Zagreb 1936. (str. 152), u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 10, str. 445.
26. Stevan PATAKI (1937 a): Razvoj čovjeka i obrazovanje ličnosti, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 1-2, str. 1-17.
27. Stevan PATAKI (1937 b): Razvoj čovjeka i obrazovanje ličnosti, *Posebni otisak* iz časopisa: *Napredak*, Zagreb, br. 1-2, str. 1-17.
28. Stevan PATAKI (1937 c): Pedagogija prof. Matičevića : Povodom tridesetgodišnjice njegova rada, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 3-4, str. 95-111.
29. Stevan PATAKI (1937 d): Pedagogija prof. Matičevića : Povodom tridesetgodišnjice njegova rada, *Posebni otisak* iz časopisa: *Napredak*, Zagreb, br. 3-4, str. 95-111.
30. Stevan PATAKI (1937 e): Glasnik Jugoslavenskog profesorskog društva, Beograd : Interesantni članak dra Marijana Tkalčića, profesora iz Zagreba., u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 3-4, str. 161-162.
31. Stevan PATAKI (1937 f): Filozofija u srednjoj školi i njene koncentracione mogućnosti u obuci, u časopisu: *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva*, Beograd, br. 2, str. 126-136 (Napomena: Patakijevo predavanje održano na Glavnoj skupštini Profesorskog društva u Mostaru 1937. godine; op. I. R.).
32. Stevan PATAKI (1937 g): Organizacija i diferenciranje srednjoškolskog obrazovanja : Predavanje održano na Glavnoj skupštini Profesorskog društva, sekcije Zagreb, 22 novembra 1936 g., u časopisu: *Glasnik Jugoslovenskog profesorskog društva*, Beograd, br. 7, str. 519-532.
33. Stevan PATAKI (1937 h): Jedinствena škola i problem školske organizacije, u časopisu: *Učitelj*, Beograd, br. 9-10, str. 550-565 (Napomena: Patakijevo predavanje održano na Godišnjoj skupštini Hrvatskog pedagoško-književnog zbora 10. siječnja iste godine; op. I. R.).
34. Stevan PATAKI (1938 a): *Problemi i pravci reformne pedagogije*, Zagreb, Minerva, str. 72.
35. S. PATAKI (1938 b): Uvodna riječ, u knjiži: Stjepan Matičević: *Uzgoj, škola i učitelj u*

- novoj pedagogiji*, Zagreb, Naklada Minerva, str. 3-7.
36. Stevan PATAKI (1938 c): † Aloys Fischer, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 1, str. 43-44.
37. S. P. (1938 d): Philip Hördt: Theorie der Schule, 1935., u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 2, str. 92.
38. S. P. (1938 e): Dr. Charlotte Bühler: Praktische Kinderpsychologie, 1937., u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 3, str. 141.
39. Stevan PATAKI (1938 f): Uzgoj u suvremenoj kulturnoj situaciji, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 8, str. 337-346.
40. Stevan PATAKI (1938 g): Prof. dr. Ernst Kriek: Borba oko nauke : Sa njemačkog preveo dr. S. Pataki, u časopisu: *Alma mater Croatica*, Zagreb, br. 3, str. 61-65.
41. Stevan PATAKI (1938 h): Put omladine kroz školu u život, u časopisu: *Alma mater Croatica*, Zagreb, br. 5, str. 142-150 (Napomena: Patakijevo predavanje na Pučkom sveučilištu povodom priredbe Dječjeg tjedna 21. prosinca 1937.g; op. I. R.).
42. Stevan PATAKI, Marijan TKALČIĆ, Ante DEFRAČESKI, Josip DEMARIN /ur. i sur./ (1939 a): *Pedagogijski leksikon : Priručnik za teoriju i praksu uzgoja*, Zagreb, Minerva nakladna knjižara, str. 471 (Napomena: Patakijevi prilozi u Leksikonu obilježeni su oznakom P.; op. I. R.).
43. Stevan PATAKI (1939 b): Put omladine kroz školu u život, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 5, str. 193-202 (Napomena: Patakijevo predavanje na Pučkom sveučilištu povodom priredbe Dječjeg tjedna 21. prosinca 1937.g. Ovaj članak istovjetan je Patakijevom članku: Put omladine kroz školu u život, objavljenom godinu ranije (11. 1938 h); op. I. R.).
44. Stevan PATAKI (1939 c): O “autonomiji” uzgoja, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 10, str. 462-466.
45. Stevan PATAKI (1939 d): Pedagogijski svezak francuske enciklopedije – “Uzgoj i nastava” : Encyclopédie française, Tome XV. Education et instruction, 1939., u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 10, str. 507-509.
46. S. PATAKI (1940 a): † Prof. Stjepan Matičević, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 7, str. 258-264.
47. Stevan PATAKI (1940 b): Psihologija mladenačkog doba, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 8, str. 289-298 (Napomena: U ovom članku objavljen je I. Uvod i poglavlje II. Razvoj pedopsihologije i psihologije mladenačkog doba, str. 5-15, od ukupno šest poglavlja Patakijeve knjige, koja se pod istim naslovom tada nalazila u tisku, a publicirana je krajem rujna iste godine (11. 1940 c); op. I. R.).
48. Stevan PATAKI (1940 c): *Psihologija mladenačkog doba*, Zagreb, Tiskara RE . KA . PA – Zagreb, Ilica 54, str. 59 (Napomena: Ova knjiga nastala je iz dva predavanja koja je Pataki održao početkom 1940. godine na Pučkom sveučilištu u Zagrebu; op. I. R.).
49. Stevan PATAKI (1940 d): † Edouard Claparède, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 9, str. 370.
50. Stevan PATAKI (1941): Idejni osnovi savremene pedagogije, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 1. i 2, str. 16-20. i 54-61 (Napomena: Patakijevo predavanje održano 19. prosinca 1940.g. na Stručnom tečaju za učitelje Učiteljskog društva grada i kotara Zagreb; op. I. R.).
51. Stjepan PATAKI (1942 a): Priroda odgojnog utjecanja, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 5-6, str. 129-148 (Napomena: U ovom članku objavljen je dio Patakijeve knjige: *Opća pedagogija*, koja je ostala neobjavljena u šest poglavlja u manuskriptu – objavljeni su različiti djelovi poglavlja II.: *Odgovj kao stvarnost i zadatak kulturnog života*, (arhivski obilježeni) listovi 28-79.
52. Stjepan PATAKI (1942 b): Izvori i motivi odgoja. Pitanje idealnog odgajatelja, u

- časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 9-10, str. 257-271 (Napomena: U ovom članku objavljen je, ponešto izmijenjeni, dio Patakijeve knjige *Opća pedagogija*, koja je ostala neobjavljena u šest poglavlja u manuskriptu – iz poglavlja II. *Odgaj kao stvarnost i zadatak kulturnog života*, podpoglavlja: 1. *Stvarnost i bit odgoja* korišten je dio 4. *Izvori i motivi odgoja*, listovi 36-39, a iz poglavlja IV. *Odgajnik i odgajatelj*, korišteno je podpoglavlje 3. *Odgajatelj*, listovi 40-44.; op. I. R.).
53. Stjepan PATAKI (1943 a): Smisao i uloga odgoja u kulturnom životu čovjeka, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 7-8, str. 193-206 (Napomena: U ovom članku objavljen je dio Patakijeve knjige *Opća pedagogija*, koja je ostala neobjavljena u šest poglavlja u manuskriptu – iz poglavlja II. *Odgaj kao stvarnost i zadatak kulturnog života*, podpoglavlja 2. *Funkcija odgoja u životu pojedinca i zajednice*. *Odgaj i kultura* – objavljeni su dijelovi 2. *Čovjek i kultura*, i 3. *Razvitak odgojne ideje*. “*Odkriće*” *djeteta*, listovi 46-54.
54. Stj. PATAKI (1943 b): Dr. Vlado Petz: Problemi pedagoške terminologije i sistematike (“Rad” Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 273., 1942.), u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 7-8, str. 242-247.
55. Stj. PATAKI (1943 c): Martin Robotić: Metodika računske i mjerstvene nastave u pučkim, produžnim i nižim srednjim školama. Naklada Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, Zagreb 1943.), u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 7-8, str. 247-250.
56. Stjepan PATAKI (1943 d): Odgojna i obrazovna vrijednost matematičke nastave, u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 9-10, str. 265-273.
57. Stjepan PATAKI (1943 e): Eduard Spranger. “Oblici života. Duhovnoznanstvena psihologija i etika ličnosti”. Preveo i uvod napisao dr. Vladimir Filipović, Zagreb 1943. Izdanje Matice Hrvatske. Prosvjetno-politička knjižnica., u časopisu: *Napredak*, Zagreb, br. 9-10, str. 308-313.
58. Stjepan PATAKI (1943 f): Eduard Spranger – Tumač i branitelj duha, u časopisu: *Hrvatska revija*, Zagreb, br. 10, str. 517-529 (Napomena: Ovaj članak proširena je verzija Patakijeve članka: Eduard Spranger. “Oblici života. Duhovnoznanstvena psihologija i etika ličnosti”. Preveo i uvod napisao dr. Vladimir Filipović, Zagreb 1943. Izdanje Matice Hrvatske. Prosvjetno-politička knjižnica., objavljenog iste godine (11. 1943 e); op. I. R.).
59. Stjepan PATAKI (1944): Huizinga – O čovjeku i kulturi današnjice, u časopisu: *Hrvatska revija*, Zagreb, br. 6, str. 289-297.
60. Stevan/Stjepan PATAKI /sur./ (1941-1945): *Hrvatska enciklopedija*, sv. I-V, Zagreb, Naklada Konzorcija Hrvatske enciklopedije/Naklada Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, Tisak – Bakrotisak – Offset tipografija (Napomena: *Hrvatska enciklopedija* planirana je u 12 svezaka i predstavlja pokušaj stvaranja suvremene opće enciklopedije. Nedovršena, objavljena je u pet svezaka, s obradom tema od slova A do pojma *ELEKTRIKA*. Prva dva sveska objavljena su 1941. godine – prvi svezak otisnut je 10. veljače 1941. u izdanju Naklade Konzorcija Hrvatske enciklopedije, a drugi 20. prosinca 1941. Treći (tiskanje završeno 20. listopada 1942.) i četvrti (nije označen datum završetka tiskanja) svezak objavljen je 1942, a peti 1945. godine – tiskanje je završeno 2. svibnja 1945. Od drugog do petog sveska objavljena je u izdanju Naklade Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda. Glavni urednik Enciklopedije je Mate Ujević, a urednik struke Pedagogija i školstvo Sigismund Čajkovac. Na svih pet objavljenih svezaka Stevan (na I. i II. svesku *dr.*, *profesor Visoke pedagoške škole, Zagreb*), odnosno Stjepan (ostala tri sveska *dr.*, *sveučilišni docent, Zagreb*) Pataki radi kao suradnik, priređujući pedagoške i filozofske teme (njegovi prilozima obilježeni su u svim svescima oznakom S. P-i.); op. I. R.).
61. S. PATAKI (1945 a): Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi : Povodom njenog

- godišnjeg zasjedanja od 10.-14. rujna o. g., u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 8. studenoga, str. 5.
62. S. PATAKI (1945 b): O pedagoškom obrazovanju srednjoškolskih nastavnika, u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 24-26. prosinca, str. 8.
63. St. PATAKI (1946 a): Odgoj i škola u Sovjetskom Savezu, u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 20. veljače, str. 2 (Napomena: Dijelovi Patakijevog predavanja održanog 16. veljače iste godine u okviru Tjedna kulture u Radničkoj komori u Zagrebu; op. I. R.).
64. S. PATAKI (1946 b): O pedagoškom obrazovanju srednjoškolskih nastavnika, u časopisu: *Narodna prosvjeta*, Zagreb, br. 1-2, str. 8-10 (Napomena: Ovaj članak istovjetan je Patakijevom članku objavljenom pod istim naslovom godinu ranije (11. 1945 a); op. I. R.).
65. Stevan PATAKI (1946 c): Odgoj i škola u Sovjetskom Savezu, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 1, str. 9-26 (Napomena: Članak počiva na Patakijevom referatu održanom pod istim naslovom 16. veljače iste godine u okviru Tjedna kulture u Radničkoj komori u Zagrebu. On je proširena verzija Patakijeva članka objavljenog pod istim naslovom iste godine (11. 1946 a); op. I. R.).
66. S. PATAKI (1946 d): Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 2, str. 184-187 (Napomena: Sadržaj ovoga članka, uz neznatne preinake u slijedu izlaganja, odgovara sadržaju Patakijeva članka: Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi : Povodom njenog godišnjeg zasjedanja od 10-14. rujna o. g., objavljenog godinu dana ranije (11. 1945 b); op. I. R.).
67. S. PATAKI (1946 e): Vladimir Petrović Potemkin (1878.-1946.), u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 2, str. 187-191.
68. S. PATAKI (1946 f): Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi, u časopisu: *Savremena škola*, Beograd, br. 1, str. 66-71
- (Napomena: Ovaj članak istovjetan je Patakijevom članku: Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi : Povodom njenog godišnjeg zasjedanja od 10.-14. rujna o. g., objavljenom godinu ranije (11. 1945 b), a uz neznatne preinake u slijedu izlaganja, odgovara Patakijevom članku objavljenom pod istim naslovom iste godine (11. 1946 d); op. I. R.).
69. A. (1946 g): Odgoj i škola u Sovjetskom Savezu : Predavanje dr. S. Patakija na Narodnom sveučilištu u Sušaku, u listu koji izlazi tri puta tjedno: *Primorski vjesnik*, Sušak, od 19. svibnja, str. 2 (Napomena: Pataki daje kratak pregled sadržaja referata Stjepana Patakija održanog sredinom svibnja o. g. u organizaciji Narodnog sveučilišta u Sušaku pod naslovom Odgoj i škola u Sovjetskom Savezu; op. I. R.).
70. S. PATAKI (1946 h): Povodom osnivanja Pedagoškog instituta na Filozofskom fakultetu, u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 14. kolovoza, str. 2.
71. S. PATAKI (1946 i): Pedagogija i psihologija, Predgovor u zborniku: *Psihologija i odgojni rad*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor, str. 3-22.
72. S. P. (1946 j): Osnivanje Pedagoškog instituta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 3, str. 283-286. (Napomena: Ovaj članak istovjetan je Patakijevom članku: Povodom osnivanja Pedagoškog instituta na Filozofskom fakultetu, objavljenom iste godine (11. 1946 g); op. I. R.).
73. Stevan PATAKI (1946 k): O radnom – političkom – odgoju i obrazovanju omladine, u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 24. prosinca, str. 5.
74. Stevan PATAKI (1947 a): Predgovor, u knjizi: N. TARNOVSKI: *Iskustvo 110. škole u Moskvi*, I. K. NOVIKOV: *Direktor škole i kontrola učiteljeva rada*, A. G. KALAŠ-NJIKOV: *O zadacima škola u škol. godini 1946./47.*, Zagreb, Pedagoško-književni

- zbor, str. 3-7 (Napomena: Knjiga je sastavljena od prijevoda ovih triju članaka poznatih Sovjetskih autora objavljenih u časopisima (prva dva članka), odnosno izlaganih na Sveruskom savjetovanju u Sovjetskom Savezu 1946. godine (treći članak). Naslov knjige sadrži imena autora i naslove spomenutih radova, a predgovor knjizi napisao je Pataki; op. I. R.).
75. S. PATAKI (1947 b): Pitanje discipline učenika, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 6, str. 331-337 (Napomena: Ovaj članak je kraći izvadak iz referata kojeg je Pataki održao u svojstvu upravitelja Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na posebnoj sjednici profesorskog zbora zagrebačke IX. (mješovite) gimnazije, koja je u to vrijeme bila Institutova vježbaonica; op. I. R.).
76. S. PATAKI (1947 c): Osnovni problemi opće pedagogije, Predgovor u zborniku: *Osnovni problemi pedagogije : Zbornik rasprava Sovjetskih pedagoga*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor, str. 3-23.
77. S. PATAKI (1947 d): Pestalozzi i Makarenko, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 8, str. 464-469.
78. Stevan PATAKI (1947 e): Uloga i vrijednost pedagoške nauke, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 9-10, str. 513-520.
79. S. PATAKI (1948 a): *Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor – Izdanja *Pedagoškog rada* (13. knjiga), str. 55 (Napomena: Neki dijelovi ove knjige već su ranije objavljeni. Naime, prvi dio poglavlja 14. *Opće zasjedanje Akademije pedagoških nauka g. 1945.* (str. 32-34) zapravo je skraćena verzija Patakijevog članka: Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi : Povodom njenog godišnjeg zasjedanja od 10.-14. rujna o. g., objavljenog 1945. godine (b), a potom godinu dana kasnije publiciranog pod naslovom: Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi (11. 1946 d, f). Isto tako, prvi dio poglavlja 16. *V. P. Potemkin* (str. 39-43) neznatno je skraćena verzija Patakijeva članka: Vladimir Petrović Potemkin (1878.-1946.), objavljenog 1946. godine (e); op. I. R.).
80. Stevan PATAKI (1948 b): Organizacija naučnog i nastavnčkog rada na filozofskom i prirodoslovno-matematičkom fakultetu, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 3, str. 147-157 (Napomena: Patakijev referat održan 8. siječnja iste godine pred Nastavničkom grupom Sindikalne podružnice filozofskog i prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu; op. I. R.).
81. Stevan PATAKI (1948 c): O ocjenjivanju učenika, u časopisu: *Savremena škola*, Beograd, br. 4, str. 9-22 (Napomena: Patakijevo predavanje održano na Odsjeku za pedagogiju Pedagoško-književnog zbora iste godine; op. I. R.).
82. S. PATAKI (1948 d): *Uvod u opću pedagogiju*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor – Biblioteka prosvjetnog radnika (9. knjiga), str. 152 (Napomena: Godine 1949. isti izdavač objavio je – kao 15. knjigu u Biblioteci prosvjetnog radnika – drugo, nepromjenjeno izdanje ove knjige; op. I. R.).
83. S. PATAKI – M.(arijan) KOLETIĆ – P.(etar – Pero) ŠIMLEŠA (1949 a): O pedagoškom obrazovanju nastavnčkih kadrova, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 3, str. 155-166 (Napomena: Predavanje koje su autori održali na Odsjeku za pedagogiju Pedagoško-književnog zbora 1948. godine; op. I. R.).
84. S. PATAKI (1949 b): Formiranje novog čovjeka u odgojnom sistemu Makarenka (Povodom 10. godišnjice smrti), u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 4-5, str. 209-219.
85. S. PATAKI (1949 c): O zadacima Pedagoškog društva FNRJ (Stanje i neposredni zadaci naše pedagogije), u časopisu: *Savremena škola*, Beograd, br. 4-5, str. 12-28 (Napomena: Patakijev referat održan 31. svibnja iste godine na Osnivačkoj skupštini Pedagoškog društva FNRJ u Beogradu; op. I. R.).
86. S. PATAKI (1949 d): Organizacija i rad Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta u

- Zagrebu, u časopisu: *Savremena škola*, Beograd, br. 4-5, str. 80-83.
87. Stjepan PATAKI (1949 e): Povodom stupanja Pedagoško-književnog zbora u Pedagoško društvo FNRJ, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 10, str. 537-547 (Napomena: Patakijev referat održan 20. studenoga iste godine na Izvanrednoj skupštini Pedagoško-književnog zbora; op. I. R.).
88. S. PATAKI, univerzitetski profesor – Zagreb (1949 f): Pogovor, u knjizi: P.N. Gruzdjev /ur./: *Pedagogija* (prijevod s ruskog jezika), Beograd, Naučna knjiga – Izdavačko preduzeće Narodne Republike Srbije, str. 603-604.
89. S. PATAKI, sveučilišni profesor pedagogije i dekan Filozofskog fakulteta u Zagrebu, nosilac ordena rada II. reda (1950 a): Naša pedagogija je sastavni dio borbe za izgradnju i stalno napredovanje socijalističkog društva, u dvotjednom listu: *Školske novine*, Zagreb, od 11. ožujka, str. 1 (Napomena: List *Školske novine* mijenjao je dinamiku objavljivanja od dvotjednika od početka svoga izlaženja u siječnju 1950. godine do kraja 1952. godine, potom tjednika od početka 1953. godine, pa opet dvotjednika od ožujka 1962. godine sve do kraja 1969. godine, te na kraju ponovno tjednika od početka 1970. godine sve do naših dana; op. I. R.).
90. Stjepan PATAKI, predsjednik Pedagoško-književnog zbora – Pedagoškog društva Hrvatske (1950 b): Izbori za Sabor bit će ponovna manifestacija svih radnih ljudi, a među njima i prosvjetnih radnika, za daljnju izgradnju socijalizma, u dvotjednom listu: *Školske novine*, Zagreb, od 21. listopada, str. 1.
91. S. PATAKI (1950 c): Povodom diskusije o principima i metodama moralnog odgoja u časopisu “Sovjetska pedagogija”, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 7-8, str. 379-384.
92. S. PATAKI /ur./ (1950 d): *Odgoj i nastava u našoj srednjoj školi* (zbornik radova), Zagreb, Naklada Pedagoško-književnog zbora – Radovi Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 457 (Napomena: Zbornik sadrži 19 radova, od čega su 4 objavili zaposlenici Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (Stjepan Pataki, Zlatko Pregrad, Petar Šimleša i Dragutin Franković), a 16 metodičari srednjoškolskih predmeta zaposleni u IX. gimnaziji u Zagrebu, koja je u to vrijeme bila Institutova vježbaonica (Živko Prebeg, Marinka Brujić – 2 članka, Ivan Babec – 2 članka, Novak Novaković, Petar Glebov, Vera Mosković, Pavao Pauš, Olga Salzer, Zvonimir Petek – 2 članka, Franjo Dolenc, Barka Antić i Draga Cernjak). Pataki je urednik ovoga zbornika radova, ali je istodobno i autor predgovora (11. 1950 e) i prvoga članka u njemu (11. 1950 f); op. I. R.).
93. S. PATAKI (1950 e): Uvodna riječ, u zborniku: *Odgoj i nastava u našoj srednjoj školi*, Zagreb, Naklada Pedagoško-književnog zbora – Radovi Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 5-9.
94. Stjepan PATAKI (1950 f): Praksa i teorija odgoja, u zborniku: *Odgoj i nastava u našoj srednjoj školi*, Zagreb, Naklada Pedagoško-književnog zbora – Radovi Pedagoškog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, str. 11-54.
95. Z. R. (1951 a): Naučni i kulturni radnici nerazdvojno su povezani sa svojim narodom u izgradnji i obnovi naše socijalističke domovine, u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 6. ožujka, str. 1 (Napomena: Autor daje izvještaj s Konferencije nastavnika Sveučilišta, visokih škola i suradnika naučnih ustanova, održane 5. ožujka o. g. u Zagrebu. U njegovu sklopu, ujedno i kao najveći dio članka, nalaze se posebno odijeljeni dio s izvadcima iz referata koji je podnio predsjednik Društva nastavnika Sveučilišta, visokih škola i suradnika naučnih ustanova Stjepan Pataki pod naslovom: Borba za mir u svijetu i obrana slobode i nezavisnosti naše zemlje. Naslov ovog dijela članka, koji je zapravo izvještaj o referatu, zove se: Referat profesora dra Stjepana Patakija; op. I. R.).

96. x x x Za obranu mira, za slobodu i nezavisnost naše zemlje (1951 b), u listu: *Sveučilišni list*, Zagreb, od 27. ožujka, str. 1-2 (Napomena: Kao i prethodni članak, i ovaj članak je izvještaj s Konferencije nastavnika Sveučilišta, visokih škola i suradnika naučnih ustanova, održane 5. ožujka o. g. u Zagrebu. U njegovu sklopu, ujedno i kao najveći dio članka, nalazi se poseban dio s izvadcima iz referata koji je podnio predsjednik Društva nastavnika Sveučilišta, visokih škola i suradnika naučnih ustanova Stjepan Pataki pod naslovom: Borba za mir u svijetu i obrana slobode i nezavisnosti naše zemlje (str. 1-2). Naslov ovog dijela članka, koji je zapravo izvještaj o referatu i započinje na prvoj stranici Lista, zove se: Referat prof. dr. Stjepana Patakija. Dinamika objavljivanja *Sveučilišnog lista* tijekom tri školske godine postojanja – od 1950. do 1952. godine – neredovita je i neujednačena, tako da povremeno, bez dužih vremenskih razdoblja i posebnih obavijesti, oscilira od dvotjednika početkom izlaženja, do mjesečnika pri kraju objavljivanja; op. I. R.).
97. S. PATAKI (1951 c): Sveučilište i srednja škola : O nekim pitanjima visokoškolske pedagogije, u listu: *Sveučilišni list*, Zagreb, od 25. travnja, str. 1-2.
98. S. PATAKI (1951 d): Pedagoška štampa u Hrvatskoj, u dnevnom listu: *Borba*, Zagreb, od 13. svibnja, str. 4.
99. Stjepan PATAKI (1951 e): Putovi i zadaci naše pedagoške nauke : Voies et buts de la science pedagogique Yougoslave, u zborniku: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu : Collectanea Universitas Litterarum Zagrabiensis Facultas Philosophica*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 1-23.
100. Stjepan PATAKI (1951 f): Putovi i zadaci naše pedagoške nauke : Voies et buts de la science pedagogique Yougoslave, *Posebni otisak* iz zbornika: *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu : Collectanea Universitas Litterarum Zagrabiensis Facultas Philosophica*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 1-23.
101. Stjepan PATAKI /ur. i sur./ (1951 g): *Opća pedagogija*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor, str. 467 (Napomena: Pataki je urednik ovoga prvog udžbenika pedagogije napisanog u socijalističkoj Jugoslaviji. Istovremeno je i autor prva tri (osim točke 3. i 4. u prvom poglavlju) od ukupno petnaest poglavlja s dodatkom (o specijalnoj pedagogiji) Knjige. Napisao je poglavlja: *I. Predmet, zadaci i metode pedagogije*, str. 5-53 (osim str. 11-25), *II. Cilj i zadaci odgoja*, str. 54-69. i *III. Organizacija odgoja i škole*, str. 70-85. Iako je namijenjen prije svega učiteljskim školama, ovaj udžbenik je bio priručnik sa znatno širom upotrebom. Knjiga je doživjela dvanaest izdanja: II. izdanje je izašlo iste 1951. godine, III. izdanje 1952, a IV. i V. 1953.; VI. i VII. izdanje objavljeno je 1959., VIII. 1963., a IX. 1964. godine; X. izdanje izašlo je 1965., XI. 1967., a XII. – posljednje izdanje – 1969. godine. Nakon prvih pet istovjetnih izdanja, VI. i VII. izdanje skratio je Danilo Viher (str. 352. i 275). Od VIII. do XII. izdanja, zadržavajući Patakijevo uredništvo, Upravni odbor PKZ-a povjerava redigiranje, skraćivanje i preuređivanje prvog izdanja Edi Vajnahtu i Anti Vukasoviću, u skladu s novim promjenama u pedagogiji i društvu. Knjiga izlazi u skraćenom opsegu u odnosu na prvih pet izdanja (str. 342-362), pri čemu su neka poglavlja skraćena, neka izmjenjena, a neka nanovo napisana u skladu s nastalim promjenama. Ovim izmjenama pokušavala se popuniti praznina do izlaska novog udžbenika, koji je tada bio u pripremi. U ovim izdanjima Pataki je ostao autor većeg dijela (ponešto sažetog) prvog i drugog poglavlja, dok je treće poglavlje (*III. Organizacija odgoja i škole*) nanovo napisano u skladu s promjenama koje su u tom području u međuvremenu nastale. Knjiga je objavljena i na mađarskom jeziku, za potrebe mađarske nacionalne manjine u Jugoslaviji: Szerkesztette

- dr. Stjepán PATAKI, egytemi tanár /szerkesztő, munkatárs/ (1952): *Altalános pedagógia* (fordítás: Bodrits István, Hornyk János és Mina Nesztor), Szubotica, Minerva – Nyomda, oldal 584; op. I. R.).
102. S. PATAKI (1951 h): Pred prvi kongres pedagoga Jugoslavije, u dvotjednom listu: Školske novine, Zagreb, od 22. studenoga, str. 1.
103. Stjepan PATAKI (1951 i): Osamdesetgodišnjica Hrvatskog pedagoško-književnog zbora, u dnevnom listu: *Borba*, Zagreb, od 24. prosinca, str. 2 (Napomena: Članak je izvadak iz Patakijeva uvodnog govora održanog dan ranije na proslavi 80. godišnjice PKZ-a u Zagrebu. Cjeloviti referat objavljen je pod naslovom: Razvojni put Pedagoško-književnog zbora, iste godine (11. 1951 k); op. I. R.).
104. Stjepan PATAKI (1951 j): Izgradnja našeg školskog sistema, u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 27. prosinca, str. 4.
105. Stjepan PATAKI (1951 k): Razvojni put Pedagoško-književnog zbora, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 9-10, str. 401-405 (Napomena: Patakijev uvodni govor na proslavi 80. godišnjice Pedagoško-književnog zbora 23. prosinca o. g. u Zagrebu; op. I. R.).
106. S. PATAKI (1952 a): O politehničkom obrazovanju, u dvotjednom listu: Školske novine, Zagreb, od 28. veljače, str. 1-2.
107. Stevan PATAKI (1952 b): Zadaci i metodologija naučno-pedagoškog istraživačkog rada u vezi s Rezolucijom III. plenuma CK KPJ, u časopisu: *Savremena škola*, Beograd, br. 1-2, str. 1-15 (Napomena: Patakijev referat koji je potom izlagan 05. svibnja o. g. kao prvi plenarni referat na Prvom pedagoškom kongresu FNRJ u Beogradu održanom od 05-07. svibnja o. g.; op. I. R.).
108. Stjepan PATAKI (1952 c): O radu i problemima Pedagoško-književnog zbora, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 3-4, str. 89-96 (Napomena: Referat kojega je Pataki održao u svojstvu predsjednika Pedagoško-književnog zbora na njegovoj Glavnoj godišnjoj skupštini održanoj u Zagrebu 9. ožujka o. g.; op. I. R.).
109. Stevan PATAKI (1952 d): Zadaci i metodologija naučno-pedagoškog istraživačkog rada u vezi s Rezolucijom III. plenuma CK KPJ, u časopisu: *Savremena škola*, Beograd, br. 3-4, str. 55-59 (Napomena: Stenografski zapis Patakijeva referata izlaganog 5. svibnja o. g., prvog plenarnog referata na Prvom pedagoškom kongresu FNRJ u Beogradu, održanom od 05-07. svibnja iste godine. Patakijevo izlaganje samo se manjim dijelom naslanja na ranije objavljen tekst referata (10. 1952 b). Po završetku referata razvila se plodna diskusija u kojoj su sudjelovali Stanko Gogala, Radovan Teodosić, Ivan Leko, Matko Marijan, Platon Dimić, Svetimir Ignjatović, Ivan Bertonec, Stevan Filipović, te na koncu i sam Stevan Pataki (str. 59-76); op. I. R.).
110. x x x Zašto zaostaje naša pedagoška teorija (1953 a), u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 01. veljače o. g., str. 4. (Napomena: Pod nadnaslovom Pitanja o kojima se diskutira, u *Vjesniku* od 1. i 2. veljače na str. 4. i 5. ugledni pedagozi Stjepan Pataki, Zlatko Pregrad, Pero Šimleša i Dragutin Franković iznose svoja mišljenja o odnosu pedagojske teorije prema pedagoškoj praksi u Hrvatskoj. Prvo je u navedenom broju *Vjesnika* objavljeno mišljenje Stjepana Patakija; op. I. R.).
111. Stjepan PATAKI (1953 b): O nekim fundamentalnim pitanjima pedagogije, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 3-4, str. 81-98.
112. S. PATAKI (1953 c): Seminar o pitanjima odgoja djece u Unesco-Institutu za pedagogiju u Hamburgu, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 3-4, str. 164-166.
113. Stjepan PATAKI (1953 d): Putovi naše pedagoške nauke, u časopisu: *Pedagoški rad*, Zagreb, br. 3-4, str. 242-261.
114. Stjepan PATAKI (1954): Je li potrebna pedagoška suradnja, u zborniku: Klonimir Škalko /ur./: *Roditelji i odgoj djece*, Zagreb, Pedagoš-

ko-književni zbor – Knjižnica za roditelje, str. 7-14 (Napomena: Patakijevo uvodno predavanje u ciklusu predavanja pod naslovima: *Suvremena odgojna pitanja* i *Roditelji i odgoj djece* na Radio Zagrebu u jesen 1951. Zbornik predstavlja odabir predavanja različitih autora, neizmijenjenih u odnosu na izlaganje u radio emisiji; op. I. R.).

115. Stjepan PATAKI /sur./ (1955-1964): *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, sv. I-VII, Zagreb, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ/Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda (Napomena: *Enciklopedija Leksikografskog zavoda* u sedam svezaka teži sublimiranju ukupnog svjetskog znanja na razini suvremenih općih enciklopedija svijeta. Prvi svezak objavljen je 1955. godine, a posljednji 1964. godine (nije navedeno kada su otisnuti). Urednici *Enciklopedije* su Marko Kostrenčić i Miroslav Krleža (od III. sveska ga zamjenjuje Miljenko Protega). Od VI. sveska ime izdavača se mijenja iz Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, u Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. *Pataki, dr. Stjepan, prof. Fil. fakulteta, Zagreb (Pedagogika)* suradnik je na I. svesku. Iako se ne zna točno kojih je priloga autor, budući da se uz pojedine priloge u *Enciklopediji* ne navode imena njihovih autora, svakako je autor pedagoških priloga, budući da je uz njegovo ime na početku sveska navedena *Pedagogija*. Kako se narednih šest svezaka priređivalo nekoliko godina nakon Patakijeve smrti (tako je npr. tiskanje II. sveska završilo 27. prosinca 1956. godine, III. sveska 30. travnja 1958. godine itd.), unatoč tome što oni ne sadrže popis suradnika koji su sudjelovali u njihovoj izradi, može se zaključiti da je Pataki surađivao samo na I. svesku *Enciklopedije Leksikografskog zavoda* (I-VI. sv. 1966-1969.), u kojem nisu navedeni suradnici na njegovoj izradi, na Patakijevu suradnju samo na I. svesku I. izdanja *Enciklopedije* upućuje i podatak da na početku I. sveska *Opće enciklopedije* iz 1977. godi-
- ne (III. izmijenjeno i nadopunjeno izdanje *Enciklopedije Leksikografskog zavoda*) nije navedeno ime Stjepana Patakija u popisu svih suradnika *Enciklopedije* u sva tri izdanja, zasigurno stoga što nije u cjelosti surađivao na I. izdanju *Enciklopedije*. To se može razabrati i na temelju Patakijeve suradnje na *Enciklopediji Jugoslavije*, koja je paralelno priređivana u Leksikografskom zavodu (1955-1971); op. I. R.).
116. Stjepan PATAKI /sur./ (1955-1971): *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. I-VIII, Zagreb, Izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ/Izdanje Jugoslavenskog leksikografskog zavoda (Napomena: *Enciklopedija* prikazuje Jugoslaviju, rukovođena recentnim nacionalnim enciklopedijama razvijenih zemalja (francuske, britanske i dr.). Prvi svezak je objavljen 1955. godine (nije navedeno kada je otisnut), a posljednji – VIII. 1971. godine (tiskanje je završeno 27. studenog). Urednik *Enciklopedije Jugoslavije* je Miroslav Krleža, a njegovi zamjenici su Zvonko Tkalec i Mate Ujević (do smrti 07. siječnja 1967.). Od VI. sveska ime izdavača se mijenja iz Izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ u Izdanje Jugoslavenskog leksikografskog zavoda. *Dr. Stjepan Pataki, sveuč. prof., Zagreb* suradnik je na izradi I. sveska, u kojem su njegovi prilozima obilježeni oznakom *S. Pat.* Poput njegova angažmana na *Enciklopediji Leksikografskog zavoda*, Patakijeva suradnja završava 1953. godine s njegovom smrću prije izlaska I. sveska, tako da od II. sveska ne sudjeluje u izradi *Enciklopedije* (tiskanje II. sveska završilo je 15.11.1956. godine, III. sveska 10. kolovoza 1958. itd.). To se vidi i iz Popisa suradnika, koji se nalaze na početku svakoga sveska, pri čemu je Pataki naveden kao suradnik samo I. sveska. Tiskanje II. izmijenjenog i nadopunjenog izdanja *Enciklopedije Jugoslavije* započelo je 1980. godine, ali je prekinuto 1990. godine s objavljivanjem VI. sveska (obrađuje teme od *Jap* do *Kat*). Prilozi Stjepana Patakija iz I. sveska I. izdanja korišteni su pri izradi I. i II. sveska II. izdanja, tako da je on prikazan i kao suradnik prvih dvaju svezaka ovog izdanja; op. I. R.).

12. IZVORI O ŽIVOTU I RADU STJEPANA PATAKIJA

12.1. Građa iz matičnih ureda

12.1.1. Iz matičnog Ureda za opću upravu Županije brodsko-posavske

Rodni list, prijepis i fotokopija podataka o Stjepanu Patakiju iz Matice rođenih za 1905. g.

12.1.2. Iz Područnog odsjeka Centar Gradskog ureda za upravu i pravosuđe grada Zagreba

Izvadak iz matice rođenih za Štefaniju Novoselec¹⁴, suprugu Stjepana Patakija, i prijepis podataka iz crkvene knjige župe Sveti Marko u Zagrebu za 1910.

12.1.3. Iz Matičnog ureda Gospić

Izvadak iz matice vjenčanih za Stevana Patak i Stefaniju Novoselac iz 1931.

12.1.4. Iz Matičnog ureda Sisak

Izvadak iz matice rođenih za Aleksandra Zvonimira Pataki, sina Stjepana Patakija, i prijepis podataka o Aleksandru Pataki iz Matice rođenih za 1932.

12.1.5. Iz Područnog odsjeka Medveščak Ureda za opću upravu grada Zagreba

1. Izvadak iz matice vjenčanih za Stjepana i Štefaniju Pataky iz 1941.

2. Rodni list Nede Amalia Pataki, kćerke Stjepana Patakija, iz matice rođenih za 1943.

3. Domovnice za Šteficu, Aleksandra i Nedu Pataki

4. Fotokopija Rješanja o promjeni imena za Štefaniju Pataki iz 1985.

12.2. Arhivska građa¹⁵

12.2.1. Iz Arhiva gimnazije Matije Mesića¹⁶ u Slavenskom Brodu

1. Izvještaj Privr. realne gimnazije u Brodu za školsku godinu 1918/19, Zagreb 1919.

2. Fotografija prvih maturanata Kr. realne gimnazije u Brodu na Savi, g. 1922/23.

12.2.2. Iz Povijesnog arhiva u Slavenskom Brodu

1. Godišnje svjedodžbe Stjepana Patakija za IV-VII. razred Gimnazije – Glavni katalog, šk. god. 1919/1920-1922/23.

2. Jubilarni izvještaj povodom 50 – godišnjice gimnazije “Zlatko Šnajder”¹⁷ Školska godina 1967/1968.

12.2.3. Iz Zbirke starih i rijetkih knjiga i rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu

Dva pisma iz ostavštine Elze Kučera:

1. Pismo Elze Kučera Stevanu Patakiju – Signatura: NSK R 4771a.

2. Pismo Stevana Patakija Elzi Kučera – Signatura: NSK R 4771b.

12.2.4. Iz Muzeja Brodskog posavlja u Slavenskom Brodu

1. Građa iz fonda obitelji Antuna i Sofije Milinković (rođ. Pataki) – sestre Stjepana Patakija

2. Jubilarno izvješće Državne realne gimnazije u Brodu na Savi 1918-1943.

3. 24 fotografije sa zabilješkama na poledini iz zbirke obitelji Pataki.

12.2.5. Iz Povijesnog arhiva u Sisku

1. Građa Državne realne gimnazije u Sisku

¹⁴ Supruga Stjepana Patakija promijenila je vlastito ime Štefanija 1985. godine u Štefica. U ovom se radu koristi njen oblik imena Štefanija; op. I. R.

¹⁵ Svi originalni naslovi preuzeti iz korištenih izvora i njihove signature nalaze se u kurzivu. Svi izvori bez navedene signature spadaju u nesredenu arhivsku građu, pri čemu su opisno pobliže locirani; op. I. R.

¹⁶ Slijednica Kraljevske realne gimnazije u Brodu na Savi; op. I. R.

¹⁷ Slijednica Kraljevske realne gimnazije u Brodu na Savi; op. I. R.

- 1.1. *Glavni katalog I.-VIII. razreda šk. god. 1929/1930.*
- 1.2. *Ljetopis Državne realne gimnazije u Sisku, Školska godina 1929/1930.*
- 1.3. *Izvještaj Drž. realne gimnazije u Sisku, Školska godina 1932/1933.*
- 1.4. *Izvještaj Drž. realne gimnazije u Sisku, Školska godina 1933/1934.*
- 12.2.6. *Iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu Odluka o dodjeli na rad dr. Stevana Patakija II muškoj realnoj gimnaziji u Zagrebu – Signatura: Zbirka personalnih spisa Ministarstva narodne prosvjete NDH br. 8794.*
- 12.2.7. *Iz Povijesnog arhiva u Zagrebu*
- I. *Grada II muške realne gimnazije u Zagrebu*
- 1.1. *Glavni imenici fonda II muške realne gimnazije u Zagrebu za šk. godine:*
- I. 1933/34. – *Signatura: 23238.*
- I. 1934/35. – *Signatura: 23239.*
- III. 1935/36. – *Signatura: 23240.*
- IV. 1936/37. – *Signatura: 23241.*
- V. 1937/38. – *Signatura: 23242.*
- 1.2. *Urudžbeni zapisnici br.:*
- I. 1152/34, i 77/35. – *Signatura: 24213.*
- II. 380/35, 405/35, 643/35, 813/35, 947/35, 1289/35, 1382/35, 1573/35, 905/36 i
- III. 928/37. – *Signatura: 24214.*
- IV. 1115/37, 976/38, 1002/38, 1003/38, 1010/38, 112/39, i 240/39. – *Signatura: 24215.*
- V. 270/41, 425/41. – *Signatura: 24216.*
- 1.3. *Zapisnici nastavničkog savjeta Državne II muške realne gimnazije u Zagrebu od 1935/36.*
- I. *knjiga – Signatura: 24219.*
- II. *knjiga – Signatura: 24220.*
- 1.4. *Zapisnik o stručnim konferencijama 1931-1941, 1945-1950. – Signatura: 24223.*
- 1.5. *Zapisnici o uglednim predavanjima 1931-1940. Druga muška realna gimnazija – Signatura: 24224.*
- 12.2.8. *Iz Arhiva Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*
1. *Podaci o obrani doktorske disertacije Stevana Patakija – Knjiga: Filozofski fakultet u Zagrebu DOKTORATI 1878-1933. (bez paginacije i posebne signature knjige)*
2. *Personalni dosje dr. Stjepana Patakija (br. 323)*
- 2.1. *Izvadak iz Matice krštenih (bez broja)*
- 2.2. *Domovnica (br. 95/1924)*
- 2.3. *Svjedočanstvo o ispitu zrelosti (br. 16)*
- 2.4. *Diploma Filozofskog fakulteta (br. 239/1929. 11)*
- 2.5. *Službenički list od zaposlenja u Gimnaziju u Sisku svibnja 1930. g. do zaposlenja na Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu veljače 1941. g. (bez broja)*
- 2.6. *Rješenja o zaposlenjima i premještanju iz Gimnazije u Sisku, preko Gimnazije u Zagrebu i Više pedagoške škole u Zagrebu, do Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu (S. n. br. 4269, 303, S. n. 41029, 45893, 55.486-IV-1938, 20975, 9824-II-1941, 4279-1941, 23654-II-1941)*
- 2.7. *Diploma o polaganju profesorskog ispita u Zagrebu travnja 1935. g. (S. n. br. 14.614)*
- 2.8. *Rješenja o napredovanju u struci u okviru istog radnog mjesta (S. n. 21401, 75364, 50425-IV-1938, 81045-1941, 54612-1942, 116852-1942, 57051-1944, 46876-G-1944, 34230-II-V-1945, 6860/1945, 86107-1947)*
- 2.9. *Službenički list od zaposlenja na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu veljače 1941. g. do početka državne uprave NDH (bez broja)*
- 2.10. *Osobnik o radu na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu za državne uprave NDH od travnja 1941. g. do svibnja 1945. g. (bez broja)*
- 2.11. *Personalni list o radu na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od početka državne uprave Federativne Narodne Republike Jugoslavije do smrti svibnja 1953. g. (bez broja)*
- 2.12. *Stručni karton (br. 1782)*
- 2.13. *Podatci o službovanju (bez broja)*
- 2.14. *Pregled radnog staža (br. 1932/1953)*

2.15. Ostali dokumenti i zabilješke (br. 208, 5066-1942, i nekoliko spisa bez broja)

12.2.9. Iz Arhiva Rektorata Sveučilišta u Zagrebu

1. Knjiga doktora promoviranih na Sveučilištu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu, knjiga III. 1921-1936, Tekući broj upisa 1639-4480, Zagreb, 1921.

2. Dubravka KRITOVAC /ur./ (1976): Bibliografija disertacija Sveučilišta u Zagrebu i drugih visokoškolskih ustanova u Zagrebu 1880-1952, Zagreb, Referalni centar (šapirografirano izdanje).

3. Personalni dosje Stjepana Patakija – predmeti rješavani na Sveučilištu u Zagrebu u vezi s promocijom njegovog doktorata 1930. g. i za vrijeme rada na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od ožujka 1941. g. do prosinca 1945. g. (nesignirano).

3.1. Molba i rješenje o terminu *promocije na čast doktora filozofije* – Br. 659/1930.

3.2. Diploma *Stevana Patakija Doctorem Philosophiae* Br. 659/1930.

3.3. Rješenja o izboru na Sveučilištu u Zagrebu – Br. 422/1941, 1821/1941.

3.4. Rješenja o napredovanju Stjepana Patakija na Sveučilištu u Zagrebu od ožujka 1941. g. do prosinca 1945. g. – Br. 1389/1941, 2869/1942, 25815-G-1942, 61682-P-1942, 7266/1942, 2399/1943, 19943-P-1943, 26991-1943, 58102-P-1943, 1379/1944, 3073/1944, 46876-G-1944, 6860/1945.

3.5. Ostali dopisi, molbe i rješenja za period od ožujka 1941. g. do prosinca 1945. g. – Br. 3329/1941, 3504/1941, 8860/1941, 307/1942, 2423/1942, 21581/1942, 2974/1942, 7702/1942, 2123/1943.

4. Redovi predavanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od ljetnog poljeća 1935/36. g. do ljetnog semestra 1952/53. g. – sva predavanja, seminari i druge nastavne obveze koje izvodi Stjepan Pataki na Fakultetu (nesignirano).

12.2.10. Iz Pedagoškog arhiva Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu¹⁸

1. Četiri arhivske kutije strojnih zapisa i manuskripta znanstvenih radova i predavanja Stjepana Patakija, te drugih materijala o njegovu životu i radu.

1.1. Prva kutija – *Signatura: P-4072/I.*

1.1.1. *Opća pedagogija* (prva tri poglavlja) (M – str. 110) – koš. 1.

1.1.2. *Problem spoznavanja i njegovog predmeta* (M doktorske disertacije – str. 328) – koš. 2.

1.1.3. *Opća pedagogija* (M – arhivski obilježeni 1-79. i 28-71. listova) – koš. 3.

1.1.4. *Opća pedagogija* (prva dva poglavlja) (M – str. 336) – koš. 4.

1.2. Druga kutija – *Signatura: P-4072/II.*

1.2.1. Kolegij: *Opća pedagogija* – zabilješke za predavanja (M – str. 60) – koš. 5.

1.2.2. *Praksa i teorija odgoja* (S – str. 45) – koš. 6.

1.2.3. *Zadaci odgoja i škole* (M – str. 24) – koš. 7.

1.2.4. *Psihički razvitak mladenačkog bića u svjetlu psihohigijene* (M – str. 21) – koš. 8.

1.2.5. *Uvod u teorijsku pedagogiku* (S – str. 60) – koš. 9.

1.2.6. *Pedagoško prosvjećivanje roditelja* (M – str. 18) – koš. 10.

1.2.7. Kolegij: *Problemi organizacije odgojnoškog sistema* (za slušače II, III. i IV. g. šk. 1950/51. g.) – zabilješke za predavanja (M – str. 72) – koš. 11.

1.2.8. *III. Ciljevi i zadaci odgoja i škole* (M – str. 111) – koš. 12.

1.2.9. *Problem spoznavanja i njegovog predmeta. Prikaz i kritika transcendentalnog idealizma. Metalogička “strana” u spoznajno-teorijskom problemu.* (S doktorske disertacije – str. 356) – koš. 13.

¹⁸ Uz svaki rad iz ovoga cjelovitog popisa ostavštine Stjepana Patakija u Pedagoškom arhivu Hrvatskog školskog muzeja u Zagrebu stoji oznaka M (manuskript) ili oznaka S (strojni zapis), koja govori o načinu ispisa rada, te broj stranica teksta. Oznake od koš. 1. do koš. 45. koje se nalaze uz izvore, sastavni su dio signature i precizno određuju košuljicu unutar signirane arhivske kutije u kojoj se nalaze istaknuti izvori (fundus sadrži četiri arhivske kutije: od P-4072/I. do P-4072/IV).

- 1.2.10. Zabilješke za predavanja: I. Ciljevi, sadržaj i metode moralnog odgoja, II. Ciljevi, sadržaj i metode moralnog odgoja (19. X. 1948. g.), III. Radni odgoj i politehničko obrazovanje (5. XI. 1949. g.), Opća pedagogija (24. I. 1949. g.), Opća pedagogija – predavanje (24. I. 1949.) (M – str. 36+23+36+27), Odgoj, obrazovanje i nastava (M, str. 6) – koš. 14.
- 1.3. Treća kutija – Signatura: P-4072/III.
- 1.3.1. Pedagogija i psihologija (S – str. 17) – koš. 15.
- 1.3.2. Povodom osnivanja Pedagoškog instituta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu (M – str. 8. i 2 primjerka S – svaki str. 5) – koš. 16.
- 1.3.3. Odgoj i škola u Sovjetskom Savezu (M – str. 36, i S – str. 25) – koš. 17.
- 1.3.4. Odnos porodice, škole i Saveza pionira (M – str. 7. i 2 primjerka S – svaki str. 7) – koš. 18.
- 1.3.5. Makarenko. Povodom 10. godišnjice smrti (M – str. 28. i S – str. 7) – koš. 19.
- 1.3.6. Smisao i uloga odgoja u kulturnom životu čovjeka (S – str. 17) – koš. 20.
- 1.3.7. Pedagogija i psihologija (2 primjerka M – str. 6. i 27. i S – str. 17) – koš. 21.
- 1.3.8. Život i rad naše školske omladine (M – str. 36. i S – str. 20), i Pestalozzi i Makarenko (M – str. 9) – koš. 22.
- 1.3.9. O visokoškolskom obrazovanju u Sovjetskom Savezu (M – str. 16. i S – str. 9) – koš. 23.
- 1.3.10. J. Huizinga – O čovjeku i kulturi današnjice (M – str. 10. i S – str. 10) – koš. 24.
- 1.3.11. Pedagogija od Likurga do Tolstoja (Priredio dr. med. Nikola KARLIĆ, student fill. nat., na bazi predavanja S. Patakija, ali i mnogih izvora pedag. građe) (S – str. 22) – koš. 25.
- 1.3.12. Kolegij: Opća pedagogija – zabilješke za predavanja iz 1950. g. (M – str. 8) – koš. 26.
- 1.3.13. H.C. DENT, Novi red u engleskom odgoju (sačinio autor Z.F.) (S – str. 3) – koš. 27.
- 1.3.14. 4. Veza škole s društvenom praksom i pitanje politehničkog obrazovanja (M – str. 15.), i 5. Moralni odgoj (M – str. 51) – koš. 28.
- 1.3.15. Akademija pedagoških nauka RSFSR u Moskvi. Povodom njenog godišnjeg zasjedanja od 10.-14. rujna o. g. (2 primjerka S – svaki str. 7) – koš. 29.
- 1.3.16. Uvodna riječ (3 primjerka S – svaki str. 5) – koš. 30.
- 1.3.17. Kolegij: Historija pedagogije – zabilješke za predavanja održana u šk. 1945/46. g.) (M – str. 79) – koš. 31.
- 1.3.18. Pedagoška štampa u NR Hrvatskoj (S – str. 6), Sveučilišta i srednje škole. O nekim pitanjima visokoškolske pedagogije (S – str. 12), Borba za mir u svijetu i obrana slobode i nezavisnosti naše zemlje (S – str. 11), Povodom diskusije o principima i metodama moralnog odgoja u časopisu “Sovjetska pedagogija” (S – str. 8), i Škola i roditeljski dom (S – str. 4) – koš. 32.
- 1.3.19. Eduard Spranger. Oblici života. Duhovnoznanstvena psihologija i etika ličnosti (M – str. 4. i S – str. 3), Eduard Spranger – tumač i branitelj duha (S – str. 22) – koš. 33.
- 1.3.20. Iskustvo 110. škole (M – str. 10), Napredak, Stručna škola (M – str. 10) – koš. 34.
- 1.4. Četvrta kutija – Signatura: P-4072/IV.
- 1.4.1. Novinski članci povodom smrti Stjepana Patakija iz Borbe, Školskog vjesnika i Vjesnika (5 kom.) – koš. 35.
- 1.4.2. Osobni dokumenti Stjepana Patakija: Osobna karta, Svjedodžba niže pučke škole (Elemi népiskolai bizonnytvány – dvojezično: mađarsko-hrvatski) za šk. 1913/14. g, Klassifikationssnachricht za šk. 1915/16. g, Apsolutorij iz 1928. g, Karton članstva u PKZ-u, Bolesnički list – koš. 36.
- 1.4.3. Razni novinski članci, zapisnici i drugi materijali (6 kom.) – koš. 37. i 38.
- 1.4.4. Upućeni brzozjavi, sažalnice i dopisnice u povodu smrti Stjepana Patakija i zahvalnica ud. Štefice Pataki (30 kom.) – koš. 39. i 40.
- 1.4.5. Nadgrobnii govori prilikom sahrane Stjepana Patakija (6 kom.) – koš. 41.
- 1.4.6. Bilježnica s računima iz matematike Stjepana Patakija (M), Seminar o pitanjima odgoja djece – Institut za pedagogiju u Hamburgu (S – str. 5), i O nekim fundamentalnim pitanjima pedagogije (S – str. 23) – koš. 42.

1.4.7. Rastresene, nepovezane stranice manuskripta različitog sadržaja – koš. 43.

1.4.8. *Moralni odgoj* (M – str. 59) – koš. 44.

1.4.9. *Odgoj i škola tokom historije do naših dana* (M – necjelovito) – koš. 45.

2. Tri fotografije Stjepana Patakija – Inventarni brojevi: 482, 3165 i 3383.

12.2.11. *Građa iz privatnih zbirki*

12.2.11.1. Obitelj prof. Mojsinović iz Siska, prijatelji obitelji Pataki

1. Pismo s podacima o životu i radu obitelji Stjepana Patakija, te druženju s njom

2. *Izvještaj Državne realne gimnazije u Sisku, Školska godina 1934/1935.*

12.2.11.2. Prof. Desanka Teodorović-Nikolić, rođaka Stjepana Patakija

Interview o životu obitelji Pataki.

12.2.11.3. Gospođa Štefica Pataki, supruga Stjepana Patakija

1. Uvid u preostali dio biblioteke Stjepana Patakija

2. Neobjavljeni članak Stjepana PATAKIJA: Odgoj i školstvo u Sovjetskom Savezu (strojni zapis, str. 25).

3. Razni novinski isječci koje je Stjepan Pataki prikupljao

4. Fotografija Stjepana Patakija

5. Osmrtnica Stjepana Patakija

6. Brzjavni sućuti povodom smrti Stjepana Patakija

7. Intervju s gospođom Šteficom o životu i radu Stjepana Patakija i njihove obitelji.

13. Literatura

1. BEZDANOV, Stevan /ur./ (1985): *Obrazovanjem u budućnost : Zbornik radova u povodu 70. godišnjice života prof. dra Dragutina Frankovića*, Zagreb-Novı Sad, NIRO Školske novine-NIRO Misao.
2. BLANNING, Timothy Charles William & CANNADINE, David (2002): *History and Biography: Essays in Honour of Derek Beales*, Rushden, UK, Cambridge University Press.
3. BRIDA, Marija (1974): *Pavao Vuk-Pavlović : Čovjek i djelo*, Zagreb, Institut za filozofiju Sveučilišta u Zagrebu i Sveučilišna naklada Liber.
4. DAMJANOVIĆ, Stjepan /ur./ (1998): *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu : Monografija*, Zagreb, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
5. x x x *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. VII – 1968.
6. FRANKOVIĆ, Dragutin, Mihajlo OGRIZOVIĆ, Dragutin PAZMAN /ur./ (1971): *Sto godina rada Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora i učiteljstva u Hrvatskoj : 1871-1971*, Zagreb, Pedagoško-književni zbor.
7. HALMI, Aleksandar (2005): *Strategije kvalitativnih istraživanja u primijenjenim društvenim znanostima*. Zagreb, Naklada Slap.
8. HALMI, Aleksandar (2013): Kvalitativna istraživanja u obrazovanju, u časopisu: *Pedagoška istraživanja*, Zagreb, Vol. 10, br. 2, str. 203-226.
9. HORVAT, Josip (1982): *Hrvatski panoptikum*, Zagreb, Globus.
10. JOHNSTON, William M. (1993): *Austrijski duh : Intelektualna i društvena povijest 1848-1938*. (prijevod s engleskog jezika), Zagreb, Nakladni zavod Globus.

11. KUJUNDŽIĆ, Nedjeljko, Ivan MARJANOVIĆ (1991): *Personalistička pedagogija Stjepana Matičevića : Odabrani tekstovi s uvodnom studijom dra Nedjeljka Kujundžića*, Zagreb, Katehetskog salezijanskog centra.
12. MASON, Jennifer (2002): *Qualitative Researching*, London, UK, Sage Publications, 2nd Edition.
13. M.(ilivoj) G.(ABELICA) (1953): Izgubili smo čovjeka, u tjednom listu: Školske novine, Zagreb, od 28.05., str. 3.
14. x x x Nagradeni sveučilišni nastavnici (1950), u listu: *Sveučilišni list*, Zagreb, od 1. siječnja, str. 6.
15. x x x Odlikovanja profesora Zagrebačkog sveučilišta (1949), u dnevnom listu: *Vjesnik*, Zagreb, od 23. prosinca, str. 1.
16. x x x Prof. Radovan Teodosić : O 70-godišnjici života i 50-godišnjici društveno-političkog i pedagoškog rada (1977), u časopisu: *Pedagogija*, Beograd, br. 1, str. 119-140.
17. RADEKA, Igor (2000): *Pedagogija Stjepana Patakija u kontekstu razvoja suvremene povijesti pedagogije u Hrvatskoj*, Neobjavljena doktorska disertacija obranjena na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci 26. travnja 2000., str. 523.
18. RADEKA, Igor (2020): Pedagogija Stjepana Matičevića: Povodom stotinu i četrdesete godišnjice rođenja i osamdesete godišnjice smrti, u časopisu *Acta Iadretina*, Zadar, Vol. 17, br. 2, str. 193-212.
19. SCHMIDT, Vlado (1985): *Socijalistička pedagogija između etatizma i samoupravljanja* (prijevod sa slovenskog jezika), Osijek, Pedagoški fakultet.
20. TAYLOR, Allan John Percival (1990): *Habsburška Monarhija 1809-1918*. (prijevod s engleskog jezika), Zagreb, Znanje.
21. TEODOSIĆ, Radovan (1952): *Osnove naučnog pedagoškog nasleđa dekadencija buržoaske i revizionizam sovjetske pedagogike*, Beograd, Filozofski fakultet Beogradskog univerziteta.
22. VUK-PAVLOVIĆ, Pavao (1996): *Filozofija odgoja*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada (Napomena: Knjigu je priredio i predgovor napisao Milan POLIĆ, a predstavlja zbirku ranije objavljenih pedagoških radova P. Vuk-Pavlovića; op. I. R.).
23. ZOGOVIĆ, Radovan (1945): O kontinuitetu časopisa "Napredak", u tjednom listu: *Naprijed*, Zagreb, od 29. prosinca, str. 5-6.

LIFE AND PEDAGOGY OF STJEPAN PATAKI (1905. BROD NA SAVI – 1953. ZAGREB) ON THE OCCASION OF THE ONE HUNDRED AND TWENTIETH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH

ABSTRACT

Stjepan Pataki is the only university professor who maintained continuity of work in the study of pedagogy at the Faculty of Philosophy, i.e. Philosophy, of the University of Zagreb from the Kingdom of Yugoslavia through the Independent State of Croatia to the Federal People's Republic of Yugoslavia. He had to paid for the continuity of his work with a discontinuity in his approach to pedagogy and education. He was among the three leading representatives of cultural pedagogy in the first Yugoslavia, and in the second Yugoslavia he became the leading representative of socialist pedagogy. Regardless of his great contribution to pedagogy and education in both periods of his activity, today his oeuvre, life and work have been completely neglected. The following text, on the occasion of the 120th anniversary of his birth, analyses Stjepan Pataki's contribution to Croatian pedagogy, taking into account the turbulent circumstances of the period in which he worked.

Key words: education, pedagogy, social (dis)opportunities, Stjepan Pataki